

о. Степан Венгринович

М О Я Р І Д Н Я

Спогади

Мельборн 1994

Rev. S. Wenhrynowycz

MY FAMILY

Memoirs

ІЛЮСТРАЦІЇ
Графік Тирс Венгринович

Перше видання - 1992 р. 50 примірників
Доповнений передрук - 100 примірників

Melbourne 1994

* * * В С Т У П * * *

Збірка споминів бл.пам. о.Степана Венгриновича під назвою "МОЯ РІДНЯ", це продовження книжки-споминів "ДОБРОВІЛЬНО", виданої друком у 1989 році.

Оповідання, які помістив я у цій збірці, більше родинного характеру, які, я уважав, не будуть цікавити пересічного читача.

Доповнив я ті спомини коротким описом вражінь з прогульки у Карпати, писаного у 1930 році, які я в міжчасі одержав.

По упорядкуванні цього матеріалу, я постановив набрати все компюторською системою і копіювальним способом видати около 50 примірників.

"МОЯ РІДНЯ" це книжечка призначена для членів близької і дальшої рідні, які знали мого батька, які були співучасниками описаних подій, як рівнож для осіб, які були нам дуже близькі, майже як родина.

Підготовка і видання цих споминів була пов'язана з працею та допомогою деяких осіб, за що я почуваюсь до обов'язку їм подякувати. Висловлюю щирю подяку пані Т.Сліпецькій за переведення подвійної коректи, рукопису. При коректі помагала мені і д-р.Л.Голець зі Львова, яка в той час у нас гостювала.

При ілюструванні цієї другої збірки я використав графічні ілюстрації і знаки мого брата, артиста - графіка Тирса Венгриновича з Кракова.

Рівнож хочу згадати моїх двох синів Минодора і Созонта, які допомогли мені технічно здійснити задум видання цієї книжечки.

Orion WENHRYNOWYCZ
16 Kitchener Rd
3044 PASCOE VALE
A U S T R A L I A

* * * М О Я Р І Д Н Я * * *

Ми переїхали в інше село. Пісок і пісок, і сосна, що ввечері, як сонце заходило, аж червона була.

Це коло Яворова такі піски. Нераз сидів я на возі й дивився, як колеса пісок пороли, він помежи шприхами пережипувався, а конята йшли крок за кроком.

* * *

Там у лісі була стрільниця, де вояки вчилися стріляти. Така була гора - насип, щоб кулі далеко не летіли, і вони в цій горі застрягали. Цих куль була повна гора. Як не стріляли, то ми йшли на цю гору і руками, або патичком, ці кулі вижорпували. Були старі заржавілі, але були й новенькі, блискучі. Олово зсередини ми витоплювали, а кулі на стріли до лугів давали. Пустив стрілу вгору, то зникала з очей, правду кажу, якийсь час зовсім її не було видно.

* * *

Одного разу по вечері тато каже: "Хто з вас і два жний, піде до церкви і принесе мені книжку, яка лежить у закристії на столі". Я і брат разом відгукнулися.

"Ну, то йди ти Степане!" І я мусів іти. Взяв два, великі ключі, що висіли на цвяшку біля дверей, і пішов.

В церкві горіла вічна лямпочка, що ледве блимала і було дуже страшно. Ноги тряслися, я перебіг цілу церкву і боявся на боки подивитися, але добіг.

Найшов цю нещасну книжку і замкнув церкву.

При столі хвалили мене як відважного, малого героя, але тільки один я знав, що це неправда, бо я дуже боявся.

Як виріс я і був уже студентом, я любив у світліну ніч на цвинтар ходити і тоді я вже дійсно не боявся.

* * *

Вичитав тато оголошення, що якесь панство шукає товариства до подорожі в Швейцарію. Тато продав корови, одну чи дві, і обі мої сестри Олю і Влodu вислав на цю прогульку за границю.

Я з братом були дуже розчаровані, чому це не ми поїхали.

Сестри писали, прислали дивні картки й знімки: прекрасні озера, гори і льодовики. Довго їх не було. Як мали вернутися, ми виставили тріумфальну браму і дали напис :

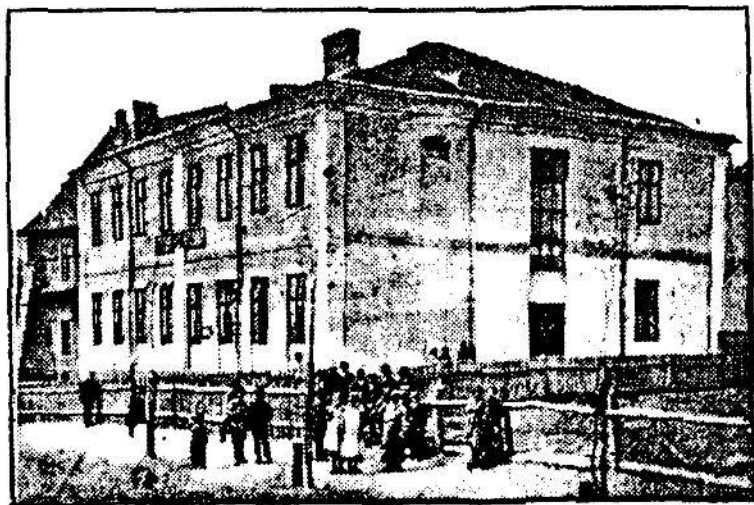
" ВІТАЙТЕ "

Потім довго обі розказували, батьки пестили їх очима, стільки руху і гірського повітря, й життя зі собою привезли.

А я запам'ятав собі, що десь там була така підлога, що хиталась і гості падали, і така кімната, що з усіх усюдів, навіть з рам від образів, прискала вода і всіх помочила.

І думав, що шкода було цих корів, що тато продав.

Нас четверо ходили в школу до міста (4 км). Спершу якась фіра зі села нас відвозила, але прийшли дощі, сльоти, ми і книжки мокли. Тоді тато зробив буду на возі таку, як цигани мають, тільки кращу, бо були й дверцятка, й віконце, яке відкривалося. Ми вже не мокли. Пам'ятаю нераз темно було, а мама будила нас вставати до школи.

Вселюдна школа ім. Т.Шевченка в Яворові

Боже ! Як не хотілося !

Я мав якісь чобітки, як вони перемокли, сушилися над печею і засохли, як кість. Я ноги всунути не міг, пхав і плакав. І сестра і мама помагала, і так - одна нога взута, а друга боса !

А тут вже вказівки на годиннику вказують, що треба їхати, бо через мене всі спізняться. І аж якимсь пудром чи мукою мама посипала - і я взувся.

А був кінь такий, що цієї буди боявся.

Оглянувся - побачив буду й тоді гнав і гнав, і жодна сила не могла його здержати. А ми четверо сиділи в закритій буді, молились і плакали зі страху. Від того часу сам тато нас відвозив. Кінь гнав гальопом, а тато, не знаю чому, що бив його батогом, ще підганяв. І кінь по 2-3 км. змучений, приставав і вже йшов спокійно.

М О Я М А М А

Казала каву й цикорію заливати кип'ятком - дуже нудна робота.

Казала буряки сікти коровам таким крученим сирачем. Це вже цікавіше, тільки руки боліли.

Казала нарізати кінський зуб і возиком привезти. Це цікава робота, бо кінський зуб - татари, а ми - козаки і тесаками стинали їм голови. Але везти нарубаних татар було також тяжко. Одного разу, в розгарі битви, ми постинали цілу грядку недоспілих головок маку. Сьогодні сам своїй глупоті дивуюсь.

На стриху, по Великодні, було багато обарінців і булок, що на цвинтарі татові давали. А ми давали хлопцям з села, що бавилися з нами. Мама перевіряла нас, як зі стриху сходили і відбирала що за пазухою несли. Ми мали козацькі шаравари на гумку вдолині, там ми ховали обарінці. Як і це вийшло, то через віконце зі стриху на город кидали і тоді зовсім порожні сходили сходами вниз.

Через наш город, попри церкву, перепливала річка. Там стояв наш човен, він був на ланцюзі й на колодку замикалось.

Одного разу, ми на озері фестин улаштували, такий дитячий, родинний. Фестин був широко розрекламований, вступ - 5 грейцарів а сидячі - 10 грейцарів. Тато і мама сиділи.

Одною з атракцій був мій "нурок". Кидали хустину з камінцем у воду, а я нуркував і витягав. За першим разом витягнув і за другим, а за третім я мав під водою доплисти до шуварів, де було корито перевернене дном догори. Там під коритом було повітря і я міг собі й пів години під водою сидіти.

І я доплив під водою до корита, вложив там голову й сидів собі, може не півгодини, може тільки 5 хвилин, але й за цей короткий час винесли маму зомлілу з фестину, бо думала, що я втопився.

С Е С Т Р А О Л Я

Найстарша - поважна. На концерті Франка реферат мала. Тільки тато, що був від неї мудріший.

Як я вже підріс, одне питання пробудилось і розв'язки не знаходив, то їй одній відважився відкрити. Взяла мене по вечері на прохід. Ніч була місячна, тиха і ми довго ходили по гостинці туди і назад.

Почала від Сотворителя, перейшла на квітки як запилюються, щоб овоч дати, потім на нашу кіточку, що котятка мала, а потім перейшла до людини. Вона була моїм татом і мамою, бо тата я боявся, а мами встидався.

Від цього вечора, я ще більше зблизився до неї і більше в житті тайн перед нею ніколи не мав.

С Е С Т Р А В Л О Д А

Влодка - тиркотка, пелехата й пейсата - так ми її прозивали.

Коло церкви був високий паркан, там вона, як мала вже нареченого, з ним ходила. Там ніхто їх не видів, тільки я раз, як цілувалися.

А ходили там до "шайби", де ці кулі ми викопували. Тоді тато їх самих не пускав, я мусів іти з ними, отже втрійку.

Ми бавилися в лісі хованки. Перше сестра мружилася, а ми оба ховалися. Опісля він мружив, а я зі сестрою ховалися, а ще опісля я мружив і вони обоє ховалися. Справедливо? Щоб нікому кривди не було.

І цікаво, що тоді, коли вони обидвоє ховались, я ніколи не міг їх відшукати. Я шукав - шукав і кликав, опісля сидів і плакав, а ще пізніше, десь так за годину, вони виходили. І завжди виявлялося, що були тут недалечко, тільки я не доглянув.

Купив тато для неї піяніно. Приїхало зі станції. Пронько - фірман привіз, таку велику паку на возі. Тато кликав сусідів, щоб допомогли знімати. Як здімали з воза, то щось грало всередині. Потім пака стояла на піску, а тато цвяхи витягав з віка.

Повно гиблівок було, тато так обережно їх витрясав, а там було піяніно, таке гарне, гладеньке, політуроване. Потім до хати несли, на порозі ганку відпочи - вали, а ми четверо йшли - як за похороном.

Поставили в сальоні. В нас тоді одна кімната "сальоном" звалася. Там були фотелі, канапка, і дзеркало від підлоги до стелі; Гектор, як був малий, то гавкав до нього. Був такий таборетик без поруччя, що крутився, як крісло у фризюра. На нім Влада сиділа, як грала. Вона любила це піяніно й часто грала не тільки при гостях, але й сама - сумерком для себе. Мені гра на фортепіяні не подобалася, я її не вмів слухати, не розумів.

А Влада навчила мене розуміти і відтоді й я полюбив фортепіяно.

Грала "Бурю на Волзі".

"О, слухай! Як тихо - спокійно рибак пливе човном - співає - це його пісня. Чуєш тепер, як зривається буря. Приглушує спів рибачка, але ще його арію чути. Вітер шумить. І буря кришася! Слухай! Як громи б'ють Чуєш цей плюскіт? Ця хвиля збиваються - хлюпочуть. О! Буря розшалілася! Громи злісно гуркочуть, вихор виє і свище. Рибачка не чути, пісня урвалася, буря її заглушила.

Буря втихає, громи не б'ють, з-за хмар сонце показується, може й веселка на небі. А рибак дальше пливе і дальше свою пісню співає."

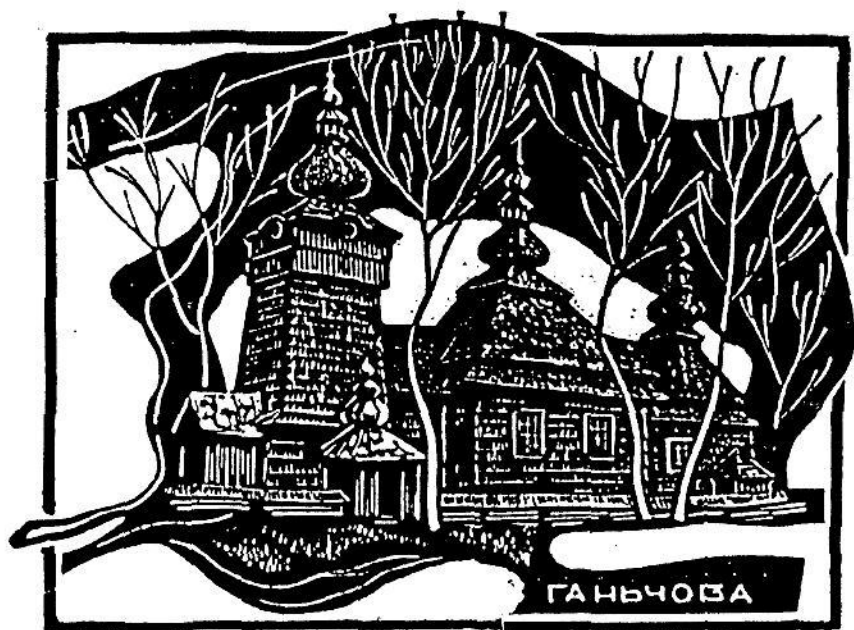
Так мені пояснила і я зрозумів. Часто просив : " Влодо ! Заграй мені - Бурю на Волзі !"

Прелюдія "дощеве" Шопена ! Скільки років, як ти Влодо це грала, а я ще сьогодні чую, як дощ по шибах брентить, як ринва під хатою дринкоче.

Б Р А Т Р О М А Н

Гриз нігті. Читав книжки, тоді нічого не чув і треба було три рази його кликати. В "Січі" був завжди гетьманом, а на "Невольнику" сидів у в'язниці і співав : "Вже три роки у кайданах мліють наші руки."

Бив мене часто, переважно по голові.

*** З ДИТЯЧИХ ЛІТ ***

Хиринка - моє рідне село.

Мені було три і півроку як покинув тебе, але для мене ти завжди найкраще й найліпше.

Там, під окапом даху, де дощівка шутер розмила, там гарні камінчики були : зелені, чорні, червоні і біленькі, якби яєчка маленької пташки.

А по дощі тоді такі чистенькі були і гладенькі! Брав і гладив ними по устах, по лиці, якби рідна мама цілувала.

- Тату ! Там, де ми поїдемо, чи там такі камінчики будуть ?

- Ні ! Там нема !

- Тату ! Не їдьмо з Хиринки ! Нам ніде краще не буде !

Але тато нас не послухав. Як виїздили, я наабираю з цих камінчиків повний самовар, (такий був старий і поржавлий) і просив господаря, щоб мені їх завіз.

При мені висадив на фіру, від'їхав Як я відпровалив до брами, то самовар ще був на возі, але на нове місце не доїхав.

Чому ти, батьку, обдурив мене, дитину ?

Чому приобіцяв, а за селом викинув мої камінчики з воза ?

Ти не знаєш, як плакав я, який жаль чув до тебе.

Коло церкви дзвіницю мурували, а потім гонтами крили, а ми малі дивились. (Нас четверо було.)

І тато там був. Тата рідко стрічаю в своїх мандрюках у минуле. Маму частіше.

Але тоді був і тато під дзвіницею і з гонтів поробив нам (мені і братові) шаблі, такі мечики : дві дощинки нахрест збиті, одна довша, а друга коротенька.

Тату добрий ! Я сьогодні кращий столяр від тебе, я в тайзі хату збудував ; бачу, що невеликий вичин ти виробив, такий мечик з гонти !

Я своїм синам кращі вистругував. Я таку стрільбу з луком робив як та, з якої Вільгельм Тель до яблука стріляв.

Ти такої нам ніколи не зробив. Але тоді цей перший мечик був найкращий для мене. Я стояв і подивляв свого тата : який мудрий, як зручно теще та збиває.

Перед неділею й святом паламар дзвонив ввечері, як худоба з поля верталася.

Ми бігали тоді кругом дзвіниці, всі четверо і голосно кричали: " А ..., а ..., а! "

Хотіли дзвони заглушити! Але їх таки було чути.

- - * * * - -

Одного разу ми змію в гайку побачили ; для мене цей ліс був чорний і страшний !

Вона шипіла й сичала таким роздвоєним язичком, певно й кусає ним ? !

Як страшно !

А ти, тату, забив її. Чому ти не боявся ? Таж могла ним вкусити тебе ! Ти щось об'являв нам, якісь жовті п'ятна, наче вушка, нам показував. Ти казав, що по них чи ядовита пізнається.

Бачиш ! А я це запам'ятав !

Ти ще говорив, як шнурком руку зв'язати, кров виссати, але я більше цим гайком не ходив, боявся.

- - * * * - -

Коло школи була бабусина криничка накрита дашком, така низенька.

Ми клякали й горнятком самі начерпували воду.

Там наша бабця жила і були великі білі черешні.

На ім'янини бабці, ми всі четверо побігли, а вона багато - багато тістечок напекла і ми їли.

Я ніколи так багато тістечок не з'їв, як тоді.

Але як можна з тістечок захворіти? А я захворів.

Казала сестра, що я місяць у ліжку лежав, але я не пам'ятаю.

Пам'ятаю тільки столик коло ліжка, а на ньому сестра - ені звірятка уставляла. Такі з паперу витинала, а вони стоять не хотіли, ноги їм підгиналися. Була жирафа з довгою шиєю, під деревом стояла і листя їла, бо жирафа листками годується!

А пса, kota чи баранчика я не хотів, самі тільки дикі: лва, ведмедя, а найбільше - слона.

Був слон і слоненятко і Тигри нападали, але я сидів високо, слон трубою махав і не дав мене з'їсти. Я дуже цього слона любив.

Ще чоботи й черевики були, теж з паперу (так ушками разом, парами держались). Сестра їх на нитці розвішувала так, як це на ярмарку бачила.

І більше нічого не пам'ятаю: камінчики, меч з гонти, а ... а ... а ... а ... коло дзвіниці, ті черешні білі й чоботи на нитці.

Правда! Був ще потічок. Плив собі з гори, а тато коридорце добудував і вода з нього просто до ванни нам лилася.

До Сяну нас не пускали, там господар з кіньми втопився, але до ванни ми ходили, коли самі хотіли.

- - * * * - -

Одного разу ми сушарню за стодолюю підпалили. Тато і всі в церкві були, а діти бавились, "сливки сушили". І стіха загорілася і казали, що вже ціла сушарня у вогні стояла, як я останній вилазив.

Ще трохи був би згорів.

Люди з церкви побачили й загасили.

- - * * * - -

На цвинтарі братчик похоронений. Оповідала мама, що по його смерті я забіг до кухні й казав собі кави дати, "бо я тепер наймолодший !"

Рік 1951

* * * Д У Х * * *

Ви знаєте дух: білий, страшний, великі очі, вишкірені зуби, стане вам під вікном - один жах !

Або вийдете з хати, хочете десь далше за хату, а там він під деревом, наче жінка повішена за шию на мотузі, у білому вбранні гойдається (там і назад) і ти вже не йдеш куди пустився, а тікаєш з криком у хату, до мами .

- Мамо ! Дух ! Там під деревом дух !

І дрожиш зі страху, і сам блідий, виглядаєш як дух і розплачешся коло мами .

- Де ? Який дух ? Ходи, покажи !

- Там, там під деревом, білий !

Бере тебе мама за руку, тягне на двір, а ти не речеш, пручаєшся. І мама йде сама й вертається, і несе "білого духа" в руках і сміється :

- Ех ! Ти дурненький ! Дивись-подивляй свого духа ! Тоді ж це простирано, що я до сонця сушила, забула принести.

Ти робиш великі очі, доторкаєшся легенько рукою "духа", наче перевірити хочеш чи це він дійсно, цей самий, що на дереві висів. Все ж таки лячно. І на другий день ще лячно, йдеш ліччю і завжди на це дерево оглядаєшся.

* * * * *

Я був студентом у гімназії, таким ще малим студентом, бо з першої класи все ж таки студентську шапку носив і латицьке "G" мав на шапці.

А греко - католицьку катедру в Перемишлі знаєте?

На горбочку?

Там далше мурована дзвіниця була з дзвонами й дівка. Там Олесь жив, бо його батько катедральним дяком був. А ще далше - одна чи дві кам'яниці, в яких ми були на станції!

Нас було багато. Я з І-ої класу, але були й старші - шостаки, сьомаки. Ми мали велику кімнату, щось вісім ліжок під стінами стояло, наче у справжній бурсі.

Наша пані - полька давала нам їсти й замітала, але не виховувала. Ніколи до нас не заходила, тільки з обідом чи вечерею, а так ми мали повну свободу.

А Олень - це мій товариш. Низенький, бліденький, личко таке ще дитяче, прозоре, голубі добрі очка .

Олесю ! Чому я тобі таку кривду зробив ? Прости мені ! Це вони, ці старші мене намовили, вони били б мене опісля, якби не послухав. Це вони цього духа зробили, а мені кінчик шнурка дали у руку й казали тягнути . І я тягнув, я мусів їх слухати.

Вони запримітили, що ти боязливий і що темноти боїшся.

Пам'ятаєш тоді, як про духів говорили ці страшні казки, що на цвинтарі в трупарні дзвонив, тоді ти дрижав зі страху й боявся до хати вертатися і я відпроваджував тебе. Вони це побачили. Перед хлопцями ніколи не можна страху виявляти, бо почнуть тебе страшити і докучати .

Злі хлопці дуже докучливі !

Їм байдуже, що ти нервовий і хворий, що тебе часто голова болить, це з дитячих років таке залишилось. Казала мама, що дитиною ти тяжко на шкарлятину хворів і ледве-ледве що вихувався. Ти й тепер, наче пушок духу. Але ти був дуже добрий товариш для мене.

Я часто бував у тебе. Ти мав свою бібліотечку, всі книжечки в однаковій оправі стояли на поличках, ти їх любив і пестив, як діток, цілими годинами коло цих книжечок пересиджував. Недармо вчитель української мови так полюбив тебе і нам за взір ставив. Ти так гарно вмів оповісти прочитане .

Там, за дяківкою, був садок і альтанка у ньому. Там оповідав ти мені те, що в книжечках твоїх було.

* * *

Чи викликували ви коли духів ? Це треба велику газету розложити на столі, а по краях її цілу азбуку написати : а, б, в, г - до кінця. Посередині порцелянову тарілку догори дном покласти.

Треба сісти кругом стола, покласти два пальці однієї руки й другої на тарілку - і так усі, скільки вас буде. Об'язково мусить бути темно, зглядно так півтемно, щоб якнайбільше страшно.

Лямпу поставити десь даліше, найкраще на шафі й прикрутити, та ще прислонити розложеним атласом. Як з свічка, то ще скоріше духи з'являться, бо знаєте, в церкві чи в хрупарні лампи нема, тільки свічки горять .

Добре як хтось перед тим щось страшного про духів розкаже та ще таким грубим голосом, як з поза гробу, бо всі духи чомусь-то грубими голосами говорять. Ну, тоді ставте якесь питання, наприклад :

Духу ! Як називаєшся ?

І має бути тишина, свій віддих будете чути, комсь там пальці на тарілці почнуть дрижати .

За шафою там, де лампа стоятиме, щось папером зашелестить, але це, напевно, не миша, одним словом, буде страшно !

А ще страшніше буде, як тарілка рушиться з свого місця й почне суватись по газеті. Спершу, так навмання, сюди - туди, наче б блукала й не знала куди її дорога, а опісля - рвучо й скоро на букву "Ш". Прислонить її собою, потім даліше - букву "Е", "В", "Ч" і т.д. й вийде "ШЕВЧЕНКО !"

Сьогодні змінилось. Тоді студенти Шевченка знали, тепер інші - великі мужі його місце зайняли .

Ну, а тепер питайтесь що забажаєте. Дух буде вам тарілкою відповідати, тільки ніколи не кажіть, щоб дух вам явився, бо буде таке, як з моїм Олесем сталося .

(б р а к у є)

* Духу об'явився ! *

На ці слова я мав за шнурок тягнути .

Олесь приходив до нас часто й слухав цих страшних казок про духів. Його нервова, чутлива душа їх переживала. Не догадувався, що це навмисне таке говорять, щоб бавитись його страхом. Видумували події, яких ніколи не було, щоб тільки були страшні й раділи, як він дрижав і просив, щоб не оповідали. Це вони, ці старші, я ні, бо я сам боявся .

І одного разу задумали його духом настрашити.

Маленька подушинка була головою, вугіллям висмарували на ній очі, ніс і страшні зуби, наче шаблі від драбини. До подушинки лінійку прив'язали - це два рамена, а на ній повісили довге, біле простирало .

Це все лежало за скринєю, на якій Олесь мав сидіти. До горішнього рійка подушинки прив'язали шнурок. На стелі був гак, на якому колись лампа висіла, через цей гак перетягнули шнурок, а кінчик дали мені в руку .

Я був схований за ліжком і на умовлений знак - "Духу об'явся," мав за нього тягнути. Тоді "дух" висувався з-за скрині і їхав на шнурку вгору аж до самої стелі. Направду був дуже страшний, я бачив як його робили, а все таки боявся .

. . . * * * . . .

Послали за Олесем.

Прийшов бідачесько, не предчував, що жде його нещастя.

Він добрий, то думав, що всі добрі, всіх любив і всім довіряв.

А ми злі були, дуже злі і без серця .

Лампа стояла далеко на шафі (скручена) і було майже темно. Його посадили на скрині, за його плечима "дух" лежав на підлозі, а на столі газета з азбукою й тарілка .

Почали викликувати духів .

"Духу і Хто ти є ?"

Тарілка рухалася і почала їздити по газеті.

Бліді пальчики Олеся дрижали, тарілка прислонювала наперед умовлені букви .

Один відчитував відповідь :

* Я повісився !*

* Де находишся тепер ?*

* В трупарні !*

* Чи можеш прийти до нас ?*

Олесь відірвав пальці від тарілки і закричав :

"Ні ! Ні ! Я не хочу, щоб приходив ! Не хочу," - і розплакався.

* Будь тихо ! Дух не любить, щоб переривати. Хочеш, щоб задушив тебе ? Зараз же поклади пальці на тарілку !*

Це було щось таке обридливе, нелюдяне, й зірське.

Я хотів вийти з укриття й залишити забаву. Чому ж я цього не зробив - не знаю, не мав відваги.

І знову : "Ще раз питаю тебе, душе, чи можеш прийти з трупарні до нас ?"

Тарілка посунулась : М, О, Ж, У !

Тишина й вижидання. Мені рука з шнурком дригала! Олесь тихо плакав, наче скавулів .

* Духу об'явся !*

І я почав тягнути за шнурок. Дух підносився з за скрині, простирало шелестіло, висунулась страшна голова з зубами, лінійка торкнула Олесь в рамено, він оглянувся ...

Я почув крик, страшний і дикий ...

Олесь зірвався зі свого місця, кинувся до дверей. Двері були закручені, він бив кулаками, пищав, шарпав за клямку й таки відкрив їх, вибіг на коридор, потім на двір і побіг до себе.

Ми залишились самі .

Тамті пробували сміятись, але не вдавалось. Я чув, що поповнив ганебний злочин, зробив страшну кривду .

Він був такий добрий для мене .

* * *

За хвилину прибігла до нас його мама. Перелякана, питала нас, що сталося з Олесем. Казала, що він прибіг до хати, кинувся до подушки, цілий у гарячці, плаче, дрижить, зривається, прислонює очі, не хоче дивитись, кричить .

Чи ми його чимсь настрашили ?

* Ні, прошу пані, у нас нічого! Ми вчились разом і він спокійно від нас відійшов. Може це на дорозі йому щось привиділось ?*

На другий день Олеся в гімназії не було. Казали, що він хворий, що лікаря визивали, мабуть запалення мозку .

Кожна така вістка мене молотом била : "Це ти ! Твоя вина, ти за шнурок тягнув." Я ждав коли директор до канцелярії закличе й викине з гімназії. Олесь певно сказав мамі, а мама директорові й нас викинуть. Налевно так. Години минали, а мене до директора не кликали і другого дня, й третього дня, якби ніде нічого. Наука йшла дальше, тільки його, Олесь , не було .

* * *

Минув тиждень, а може й більше. Я вертався з гімназії до хати, перестріла мене мама Олесь : "Стефку ! Прийди сьогодні до Олесь, він просив, щоб ти прийшов ."

* Добре, прошу пані, я з'їм обід і прийду.*

І я зайшов .

Олесь лежав на подушках білий-біленький, очі світилися, голова рушником перев'язана і казав, що болить його дуже. Був такий лагідний і добрий, і такий бідний. Питався, що в класі нового, що з українського ми брали, показав нові книжечки, що тато йому вчора купив. Ми довго розмовляли.

Я збирався відходити .

* Стефку! Правда це не був дух, це ви мене так страшили? Правда ?*

Так, правда, Олесю! Не гнівайся, я дуже жалію.

* Я не гніваюсь на тебе, я на нікого не гніваюсь .*

Він простягнув мені свою гарячу руку : "Але я мамі нічого не сказав..."

Я мав сльози в очах. Мені чомусь хотілось поцілувати ту руку. Я вибіг і на сходах розплакався. Який він добрий, він мамі нічого не сказав.

Я побіг до альтанки там, у його саді, клякнув і молився.

Не тямлю, чи колинебудь в житті я гарячіше молився .

- Боже ! Ісусе ! Зроби, щоб не вмер !

- Мамо Божа ! Нехай він живе !

І це була ціла моя молитва. Я відчував, наче б якісь частинки моєї душі відривались і летіли в простори. Я був певний, що Олесь буде жити .

• • •

І знову минув тиждень. Олесь далі хворів. Ми бачили, як щодня виходив лікар від нього. Я стрічав маму, йшов вулицею, але нікого не бачила.

Я кланявся, але вона не закримічувала. Олесь вмирав. Я сидів на вікні й вчився. Раптом дзвінок.

Дорогою попід нашу кам'яницю йшов священник з Божими Дарами. Де ? До кого ?

Я вибіг до брами, дивився де піде. Так ! Це до нього, до Олесь. Видно він таки вмирає. Я пішов вслід за священником, але на сходах задержався, стояв під дверима й ждав, аж вийде .

Вкінці двері відкрились, це мама випроводжувала священника й дякувала йому. Побачила мене на сходах .

* Прощу пані ! Олесь не вмере, правда, що він не вмере ?*
Вона розплакалась, пригорнула мене й поцілувала. Потім взяла за руку й попровадила до ліжка. Він вже не міг мені руки простягнути, тільки всміхнувся й вишептав :

- "Знаєш Стефку! Я тепер нічого не боюся! Нічого нікого!"

• • •

Минуло 45 років. Я в тайзі, на Сибірі. За вікнами буря кедрями колише, в кухонці хтось начиння мие, бачу горшками дзвонить.

Де ти тепер, Олесю ?

Ні прізвища твого не пам'ятаю і ніколи потім ми не стрічались .

Я виїхав до Бродів, до іншої гімназії, а ти в Теремішлі залишився. Писали мені тільки, що ти не вмер, видавав .

Час затер усе зло й добро і прізвище твоє замазалося .

Чи лікарем ти, чи професором української мови, чи може священиком ?

Чи живеш ще ?

Чи в тюрмі сидиш, чи може як я, на Сибірі ?

А може десь недалеко від мене, ось за цією тайгою ?

Може плечі наші не раз доторкались у переході й очі стрічались та не пізнали себе .

Але не раз у сні бачу тебе хлопчиною, твої голубі очі і добрий усміх .

І чую слова : " Я тепер вже нічого не боюся !"

Де ти не був би, мій друже, пригортаю тебе й прошу:

" Прости мені"

* * * М А Т У Р А * * *

Я сидів при maturі в гімназії. Здавали всі предмети, релігію також. Я був катехит і не тільки катехит, а я був їх батько, правдивий приятель і друг. Перед мною не знали тайн, мене шанували, любили, але не боялись. Перед мною здавали пластові іспити: пластун є словний, раз даного слова додержує.

Пластун є точний і правдомовний

Я не мав донощиків, мені самі все говорили.

Ти сама писала задачу ?

Схилила голову й мовчала.

Ну скажи ! Сама ?

Я не хочу неправди говорити !

То й не говори, дитинко.

* * *

Один хлопчина не здає maturи. Я бачив, як він зблід і змінився. Вислухав страшний засуд і вибіг, як непритомний. Надійшла слідуєча чвірка. Я перший перепитав релігію, прийшли дальші предмети.

Раптом, хтось застукав у двері.

Підходить одна вчителька до мене : "Отче, вас просять вийти на коридор".

Виходжу. Мене обступили мої хлопці - абтурієнти : "Просимо вас, отче, просимо скоро йти до Михаська. Бо він щось зле задумав, він має револьвер !"

Михасько, це той, що не здав maturи, був на станції, недалеко гімназії, я знав де, бо бував у нього.

Іду, стукаю і входжу. Михасько сидів при столі і щось писав. Нервово засунув шуфляду стола. Очі змінені, наче не його.

- Михасю ! Я прийшов до тебе. Ти зле задумав і непотрібне. В житті придуть тяжчі й прикріші хвилини, як дурна матура. Прийде смерть мами, а ще пізніше може й жінки, яку будеш любити і це буде правдиве горе !

А матура ? За півроку сядеш другий раз і здаси, бо знаєш, що в нашій гімназії за другим разом ще ніхто не "вгав".

Михасю ! Ти, мій любий пластуно ! Дай мені, своєму катехитові руку й пообіцяй що не застрілишся!

Я простягнув до нього свою руку.

Він вагався хвилину, потім усміхнувся і подав свою.

Я стиснув кріпко, сильно !

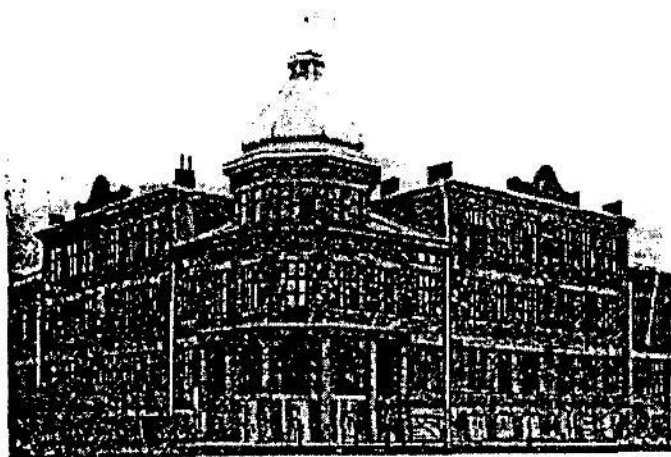
" С л о в о ? "

" С л о в о ! "

Я поцілував його і вийшов.

За шість місяців він сів до другого раз до матури і здав.

17 червня 1951.

Українська гімназія ім. І.Франка - Дрогобич

* * * ГІПНОТИЗЕР * * *

(дійсність з фантазією переплетені)

Я був тоді учителем фізики й рисунків в українській гімназії і жіночим семінарі у Дрогобичі.

Я був молодий, займався Пластом, виставами, фестинами, взагалі всім, що зуживало надмір енергії двадцятичотирьохлітнього "пана професора".

Учні мене любили, бо й я їх любив. Вчив приступно, практично, і всі мене розуміли тому й двійок не давав.

Я ставав до перегонів зі своїми учнями, ходив з ними на прогульки, був для них, от, старшим товаришем. (В скобках згадую, що деякі мої учениці з IV. курсу були роками старші від свого "професора".)

... * * * ...

Одного разу до нашої гімназії приїхав гіпнотизер. Забажав для учеників і учениць влаштувати сеанс - за вступами.

Я намовив директора й він погодився.

Ми згромадилися у найбільшій "ексортаційній" залі.

Гіпнотизер був молодий, у моїх роках, мав чорні глибокі очі й багато панночок у нім позалюблювалось.

І дійсно, був знаменитий гіпнотизер! Вибрав собі десять учеників і одну ученицю - Славцю Меляник, попросив їх на сцену і робив з ними свої "штуки".

А ми, учителі й учні, гляділи. Я спеціально, бо всі нові, незнані мені явища природи мене цікавили, не диво, я ж був професором фізики!

Почислив до сім і за цей час всі одинадцять засипляли.

Він говорив їм, що їдуть літаком в гарячих краях, їм чола потом вкривались, а в зимних - були холодні, як лід.

Я був найближче катедри, то мені казав руку до їх чола прикладати і воно, дійсно, чоло моєї учениці Славці було на бігуни холодне, а на Сагарі - гаряче.

Потім їх буцім-то до ресторану запровадив, кожний щось іншого замовляв : один - пиво, другий - горілку, а Слава : "Прошу склянку чаю !". Казав їм папіроси курити. Хто взагалі курив, то йому тепер, у гіпнозі, це курення складно йшло, а Славця дуже незручно папіроса держала. (Поправді, то вони в руках нічого не держали).

Нагло скрикнув : "Директор іде !"

Вони кидали папіроси на підлогу, придушували їх ногами, повставали, кланялись директорові, який, буцім - то, до ресторану входив .

Ми на залі реготались, а вони-одинадцять, якби нічого, сиділи собі на кріслах і спали.

Вкінці наказав їм, що їх пробудить, а за п'ять хвилин по пробудженні вони побачать на наших головах мавп, які будуть дуже смішні рухи робити, а вони мають голосно сміятися.

І пробудив їх. Протерли очі, як з дійсного сну, розійшлись по залі кожний на своє місце.

І, раптом, минає п'ять хвилин, як на залі повстав голосний сміх ! Всі одинадцять реготались : "Пане професоре! У вас мавпа на голові! Мавпа !" Ха ! Ха ! Ха !

А ми також сміялись з їх дурного сміху, бо жадної мавпи, в дійсності, у мене на голові не було.

. . . * * * . . .

Але це все дрібниці.

Правдиво зацікавила мене аж друга частина сеансу, в якій він демонстрував відчитування чужих думок.

Покликав мене на катедру і просив, щоб я придумав для нього якусь роботу, а він на той час вийде зі залі. І вийшов .

А я радився з учнями, яку йому придумати роботу.

Була на залі служниця директора гімназії, стояла під печею в червоній хустині на голові.

І от, я взяв маленьку шпильочку, вложив їй до волосся під хустину, а його робота мала бути - піти під піч, найти цю шпильочку у волосся і мені принести.

Покликали його з коридору.

Станув мені за плечима, поклав мені обидві долоні на голову й просив, щоб я думав, що він має робити.

На залі тишина, а я думаю: "Іди вправо, а м під піч до неї і витягни шпильочку"

І він лишив мене й побіг дійсно направо, під піч.

- Пане професоре! Прошу думати! Сильно думати, що маю робити!

І я думав, далі думав, а він руку вложив під хустину й шукав і витягнув шпильочку і приніс мені.

На залі залунали оплески.

... * * * ...

Я підозрівав, що може на залі має він когось відмовленого і цей дає йому непомітно якісь знаки, гейби "тепло й зимно".

Але бо інші "штуки", які він робив, розвіяли моє підозріння.

Взяв сім конверт, пороздавав поміж нас і просив, щоб кожний вложив у середину карточку з прізвисьмом коїсь особи, яка є на залі, а він, наче листоноша, порозносить їм адресатам. Я також дістав один конверт і написав прізвище сина директора - Богдана Собчука, який тоді був у восьмій класі.

Я підійшов зі запечатаним конвертом до нього, він взяв в руки, а мене просив, щоб я думав кому він має його доручити.

І пішов поміж лавки, почав перепихатись поміж учнів і конверта вручив дійсно Собчукові. І так усі сім конверт порозносив адресатам.

Такого я ще не бачив і не вмів собі цього науково пояснити.

... * * * ...

Я був не жонатий, хатою моєю був тоді ресторан, тому й по сеансі я попросив його на обід до ресторану.

- Говоріть мені тепер! Все - все, багато, я дуже цікавий!

Як воно там, у вашій голові?

Чи воно вроджене чи набуте, як ви можете чужу думку знати ?

Всміхнувся і почав мені в'ясняти : "Вроджена є тільки сильна воля, що не піддається другим, а навпаки, багатьом (але не всім) себе накидає."

Ви ж бачили, пане професоре, що з цілої залі я тільки одинадцять вибрав, які мені підчинялись.

Отже, на двісті - тільки одинадцять !

Інші були також сильні й мені було б важко з їх волею змагатись.

От ! По вас бачу, що ви також могли б гіпнотизером бути, бо вмієте увагу скупчити, за вашими думками було мені легко виконувати.

А що до відчитування думок, то дійшов я до цього тільки через вправу, скажу по - спортовому, через тренінг. Людина як думає, то її думки, наче радієві хвилі розходяться кругом.

І цілий тренінг полягає на тому, щоб ці хвилі зловити.

А ловиться їх своїм мозком чи думкою.

Ви бачили, що я затикаю вуха пальцями, щоб нічого зі світа не чути, щоб нічого не розсівало думок.

Стараюсь якийсь час нічого не думати, абсолютно нічого, і лиш тоді буде відзиватись чужа думка. Воно так виглядає, наче б це не чужа, а моя власна думка - і я йду за нею і роблю, що вона каже.

Це і ціла штука !

Возьмім приклад. Ви казали мені найти шпильку в волоссі цієї жінки. Я стояв за вами і мені здавалося, що це не ви, а я сам так думаю, так щось тягло мене це зробити і я виконав.

От і все !"

- Пане гіпнотизере ! Отже, скажіть мені, що я мав би тренувати, щоб дійти й мені до цієї вміности ?

- Що тренувати ? Перш за все вправляйтесь в цьому, щоб якнайдовше могли нічого не думати.

Це не є так легко, якби здавалося.

Як це навчитесь, то вже половина роботи.

Друга половина - старайтесь поміж багатьма шмерами - звуками один тільки підхопити й тільки за цим одним якийсь час слідувати.

В хаті багато осіб-дітей, кожне щось говорить, рушається, годинник тикає... але й десь під печею цвіркає шерщик.

Старайтесь через хвилину - дві не чути жадних інших звуків тільки це цвіркання.

Це також не зовсім легка справа і треба тривалого тренінгу, щоб легко вдавалось.

Принесіть собі до хати п'ять-шість годинників з стінних чи будильників. Кожний має інший хід, інше тикання. Виберіть тільки одне тикання і його якийсь час слухайте. Просіть кілька осіб, щоб вголос разом щось читали, але кожна щось іншого.

А ви слідіть тільки за одною й записуйте, що вона читає.

Це й ціла справа : з різних звуків один тільки чути.

Тепер буде вам вже легко й чужу думку зловати й за нею слідувати.

Просіть якусь особу, щоб задумала для вас роботу, спершу легеньку : піти вліво або вправо. Візьміть її за руку й слухайте в котру сторону буде вас її думка вести. Якщо без помилки будете виконувати цю легку роботу, тоді просіть, щоб задумала вам тяжчу.

Гіпнотизер від'їхав, а я тренував.

Я зробився зв'язним і улюбленим телепатом у наших кругах.

.....

Ви знаєте письменника лемківщини Франца Кожовського ? Та його самого може не знаєте, але його дитячі оповідання, напевно, читали. Це був золотий чоловік, душа наших товариств. Веселий і розумний, а супроти дам - великий джентельмен.

Ми всі його любили, жодне прийняття чи ім'я його без його не могли обійтись. Його всі просили, але й він в їх до себе просив. Його хата була наче осередком життя сяніцької інтелігенції.

Тамлю один такий вечір у його світлицях. Чи це були його ім'яники, чи його жінки, досить, що вся наша інтелігентна громада, наче одна сім'я, там зібралась.

Була горілочка (для пань солодка, для нас така більше пекуча) й канапки, його гарна доня Надя й син Степан їх на підставках розносили.

А потім до столу просили. Що ми їли, не тямлю, але було багато доброго й смачного, пиво зі збанка наливали, а потім ще солодке, різні торти й мій улюблений нугат.

Це був час, в якому ще люди могли приймати, мали чим і раділи гостям.

І я там був. А була й вона, гарна, весела, її молодь окружала. Була центром уваги, бо була новиком у нашому кружку, недавно приїхала до Сянока.

По вечері, як звичайно, йшли розмови й забави. Старші до преферанса сідали, а ми, молодь, в "цензуру" бавились, або в "коршма горить!"

І на моє нещастя, а радше - "на щастя" мій один фант попався і треба було його викупити.

- Що придумати? Яку роботу має цей фант виконати?

- Нехай відгадає думки! - запропонував цей, що капелюх з фантами держав.

Всі догадались, що це мій фант. І одногосно: "Так, так! Нехай думки відгадає, думки!"

І підняв угору мій фант, мою вічну ручку.

А я так не хотів, я так випрошувався. Бо ви не знаєте як воно мене мучить, як вичерпує. Я по таких сеансі, наче би день ціпом молотив, але годі.

Зробився рух, старші покинули свої столики з картами, всі перейшли до сальону, бо Венгринович буде думки відгадувати!

Мені казали вийти, а самі щось там для мене задумували. Вкінці мене попросили й заявили, що пан Коковський буде щось думати, а я маю його думку виконати. Він сидів на кріслі. Я став за кріслом, за його плечима, як це "сповідь" бавляться, нахилився близько його голови, своїм звичаєм заткав пальцями обидва вуха, щоб шмерів не чути і став читати його думку.

Спершу щось неясне кидало мене вліво і наче з-за мряки виринула шафа з книжками Засклені двері я їх відкриваю і там, по правій руці, на полиці книжечка: "Над сяновим бродом" може третя-четверта скраю золоті витиски.

Лишаю його і всіх у сальоні, іду там до його кімнати, де бібліотека, відкриваю скляні двері, полички з книжками рука на право одна, дві ні, не та.

Є ! Франц Коковський : "Над сяновим бродом Приношу ... стаю безрадим, не знаю, що маю даліше зробити."

Знову біжу до нього, нахилиюсь над його головою: "Прошу думати !"

І знову щось поштовхує мене там, до вікон, там вона стоїть, ця нова ! Щось наче говорить : "Іди, дай їй !" Іду й даю.

Стаю посеред кімнати, змучений всі оплескують мене, видно, що добре відгадав і добре виконав.

- Ще, ще ! Ще раз !

- Панство ! Не гнівайтесь, але буде. Я не можу мене дуже мучить ... між іншим, я ж тільки один фант мав, а його вже відробив.

- Ще, ще !

І вона підходить до мене : "Я вас прошу, я цікава б знати, чи мою думку ви зможете відгадати ! Першим разом ціла зала знала, що ви маєте зробити. Не гнівайтесь за це ! дозріння !

Я хотіла б, щоб те, що задумаю, ніхто не знав."

- Як нікому не скажете, то який буде доказ, що я добре відгадав ?

- Я свою думку напишу, вложу в конверт і дам пану Письменникові держати, він потім її вголос відчитає.

Щоб свою славу рятувати, я мусів погодитись.

- Добре, напишіть !

Дали їй кусок паперу й конверта, вона щось там написала, скоро й коротко, вложила в конверт, заклеїла і подала п.Коковському.

Сіла на кріслі.

Все так скоро й нагло. Я ще не відпочив по першій, як знову мусів приступити до цієї, так тяжкої для мене, праці.

Я став за нею, вказуючими пальцями притиснув обидва вуха :

- Прошу думати ! - Вона думає і я думаю.

Боже ! Що це ? Чи ж би можливо ? Уста, та уста я їх цілую А як вона эле думає ? Вона ж така весела, розсіяна Перескакує думками чогось стидається

Чи вона, чи я маю стидатися ?

- Панно Соню ! Я вас прошу, не думайте нічого іншого, тільки це, що маю зробити !

Тишина, темно.

І знову здалека уста ! Так, ці самі, схилитись і їх поцілувати

Це неймовірно ! Я цього не зроблю ! Не зроблю, то не повірять ! Не скажуть, що це зі стиду !

Я мушу виконати ! Щоб воно не було, я мушу.

Ви не знаєте, яка це мука ! Вона знову перескочила думає о книжечці, що держить у руках ! Читає напис : "Над сяновим бродом" .

Боже ! Як вона не вміє про одне думати.

- А що як я помилюся ? Будуть сміятись з мене, а може вже сміються, бо задовго вагаюсь.

О ! Знову вириває ця сама вперта думка уста і я їх цілую. Так ! Воно не може бути помилки !

І я не думаючи довше, перехилию її кучеряву головку взад, чую запах волосся й горяч розхилених уст і цілую.

Я п'яний, мої очі закриті, мені соромно їх відслонити. Чую Коковський читає : "Має поцілувати мене в уста".

І ще щось неясно чую, оплески ! Знову оплески ! Хтось стискає мені долоню. Кілька рук мене догори підносять, а потім - вже нічого не знаю, нічого не чую темнота пропасть порожнеча ...

Я зомлів .

Як пробудився, то лежав на тапчані, там у бібліотеці, шия і груди були мокрі, мене видно водою будили. Коло мене лікар стояв, якусь пляшечку держав мені коло носа.

А в ногах на тапчані сиділа вона та, яку я цілував.

Я всміхнувся до неї, а вона нахилилась над моєю головою : "Ви не гніваєтесь ! Правда ?

Я не хотіла. Вибачте !"

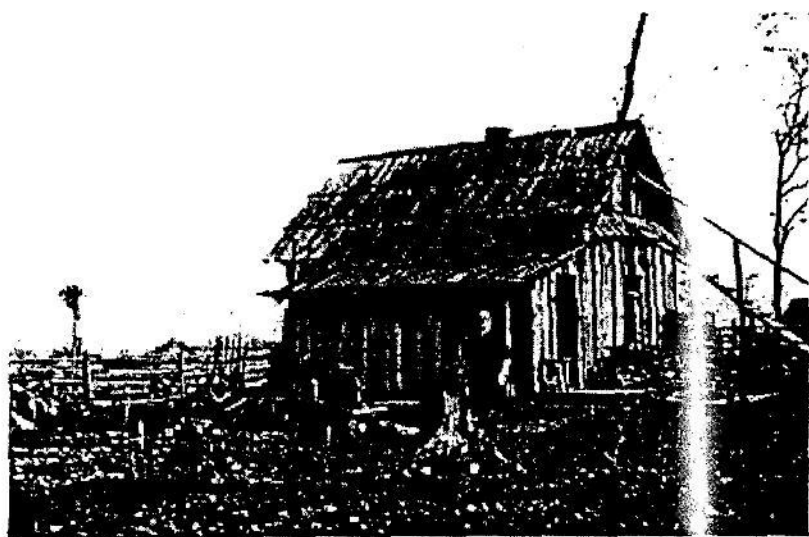
Я простягнув до неї руку, а вона : " Пане докторе ! Замкніть на хвилину очі !"

Чи замкнув доктор очі, я цього не знаю, але я замкнув. Я мусів замкнути, бо буйне волосся їх вкрило, а на устах почув я вдруге цього вечора її поцілунок.

Вона втекла ... а для мене це був найщасливіший вечір у моїм житті .

Ця панночка - це теперішня моя вірна й любва дружина. Я на Сибірі й вона зо мною мою долю ділить. Тільки думок її тепер не мушу відгадувати, бо вони в нас такі однакові стали.

28 березня 1952.

Хата Венгриновичів на засланні 1953 р.

*** ЯК РОЗЦВІТАЄ САД ВЕСНОЮ ***

Як розцвітає сад весною
На стрічу перелітних птиць, -
Як білі хмари чередою
Спішать до соняшних світлиць, -

Зі співом жайворона чистим
Не бється серце в ніжний стрій :
... З пшеничним зерном золотистим,
В землі закинута важкій ...

Йому не чутно : З гір високих
Весняні води як шумлять :
Підземних сумерків глибоких .
Проміння вже не золотять ...

І сниться зерну золотому
У темнім гробі, без часу,
Що вийшов вже господар з дому -
На свою ниву золоту ...

І не одне, а сотні плисти
Зерен тих буде у простір
І сонце тепле - проміністе
Їх цілуватиме до зір ...

З нагоди імянин - замість побажань !

12. квітня 1953.р.

О р і о н С т а н и м и р д в. м.
В Е Н Г Р И Н О В И Ч

уродився 24. липня 1922 р. в Дрогобичі.

* * ДЕННИК ІЗ ДИТЯЧИХ ЛІТ * *

списав його тато

о. Степан Венгринович

Дрогобич 6. листопада 1924.

Дорогий Сину! Прийшло мені на думку, що людо буде тобі колись, як будеш вже старший і почнеш думати, прочитати ці спомини з твоїх дитячих літ, які ти не можеш сам згадати.

Таке собі думаю, бо знаю, як воно мені було б приємно щось подібного прочитати, коли б так мій тато був їх списав.

Ти нині вже маєш 2 роки і 4 місяці і от якраз цієї хвилині спиш на ліжку, мами нема, поїхала до Більча до свого тата, а твого дядзя, а я сам сиджу при своїм бюрку, клав нотатку для тебе і взявся до цього писання.

Не думаю, що з тебе колись мають вирости великі люди і тоді я цю нотатку продам за великі гроші, бороня мене Боже, не такі в мене плани, а так хочу для твоєї приємности, щоб колись, як будеш це читати і побачиш скільки клопоту, скільки журби і невиспаних ночей ти коштуєш своїх батьків, щоб і ти навчивсь їх любити і шанувати.

А дальше хочу, щоб, читаючи денник ти пізнав, як твій нині ще маленький розум буде розвиватись, що цікавил тебе в твоїх дитячих літах, до чого замилювання почував, ну, що опісля з тебе витвориться.

Коли ще твоя мама носила тебе у своїм лоні виглядала гарно, так що наперед пророкували, що буде хлопець, ждала тебе : шила сорочинки, шила пошевки на перину, зготовила пеленки - так що все вже було готове на твій прихід, ждали лиш тебе самого.

За кілька днів перед твоїм приходом на світ перенеслись ми, (я і мама), з вулиці св.Івана 32 (дім Романяка), де мали ми один покоїк і кухонку спільну з панством Сапрунами, на вулицю Стрийську 52 до млина п.Сасика.

Тут дістали ми покій і кухню. І от тільки мама порозставляла речі і помила підлоги, коли тої самої ночі десь коло 6 години рано ти вже прийшов на світ. Була при тобі повитуха п.Шандровська.

Як ти виглядав, коли народився, вже й сам добре не тямлю, та, як звичайно, мала дитина не конче гарна. Червоний, головка подовгаста, як то я назвав наче "піка", ціле лице пооране тьмою зморшків і цілий оброслий волоссям - делікатним пухом, навіть на лиці, й був досить маленький, слабенький.

Були то якраз вакації, ми могли вже давно виїхати з Дрогобича на село, та вопіла мама мати тебе у місті, де вигідніше і на випадок потреби - лікарська поміч під боком.

Я зателеграфував на всі боки і от за три дні приїхала твоя цюця Ольга Марчак.

Ти вже тоді мав 3 дні та такий був слабенький а груди мами такі були тверді, що ти ніяк не міг схопити і ссати. От із тим ссаням був перший клопіт з тобою. Ти плакав, хотів їсти, а тут не мав сили, щоб цицю мами схопити і ссати.

Я позичив бальоник і висисав ним молоко з грудей мами, щоб не були такими твердими і щоб ти міг ссати.

Мама після породу встала з ліжка дуже скоро, вже щось на п'ятий день, а якось за тиждень ми з тобою поїхали вже до Тарнави до дядзя.

Через два тижні після народження ти вже червоним візочком їхав на прогулянку аж під полонини, там ми малини збирали, а я сидів коло возика і сторожив тебе.

Перевивав тебе, коли був мокрий, таки так голенького на сонці, хотів гартувати тебе, а потім мама прийшла нагодувала, а вечором вернулися додому. Чому назвав тебе Оріоном і Станиславом?

Бо ще як був я учнем котроїсь гімназійної приснилось мені раз, що колишу ніби свою дитину і зветься вона Оріон.

Я рано збудився і почав шукати такого імени Оріон, ну і аж дядзьо в Тарнаві найшов в якійсь польській книжці, чи не "Przewodnik Kancelaryjny dla Kapłanów" або "Kancelarja parafjalna" - там є поручення, щоб не давати дітям все ті самі оклепані імена, але інші, між котрими і твоє "meczennik gipski" .

* Dr.A.Jorgan - "Kancelarja parafjalna" 159 st.

* Linzer Anartalschrift 1909. - 910 st.

Станислав маєш тому, бо коли твій тато воював ще з ляхами і стояв на фронті під Хировом при артилерії, був там один сотник, що на прізвище звався "Станислав". А був він такий неустрашимий і такий відважний, що я шанував його - імпонував мені. Коли ми під напором поляків мусіли перейти Збруч і перейти на велику Україну, він з цілим куренем остав десь в Галичині, одні казали: "Пропав наш Станислав," а другі:

"Ні! Станислав ніколи не пропаде!"

Ну і дійсно: аж по двох днях Станислав з-під роса полякам утікає і перепроводжує до нас за Збруч цілий свій курінь, та ще й біди полякам наробив.

От такий то був Станислав! Коли б ти, мій синку, таким був, на це я тобі і ім'я це дав.

Хрестив тебе сам дядзьо в Тарнаві в церкві. Хресною твоєю мамою є Ольга Марчак, а татом - Кость Баньківський: його, по вправді, не було (є на Чехах), але через заступника. Заступав Богдан Ладизинський.

Колисавсь ти в колисці, в якій виколисався Орест і Ляля Маркові.

Ну, а дальше цікаве з твого життя, що став ти дуже неспокійно, цілими ночами, без перерви, треба було тебе колисати: вічно плакав і плакав. Мама аж терпеливість тратила і маленького тебе не раз вже била, "кляпса" давала, ти тоді ще більше розплакався, але змучений засипляв.

Зморшки з твого лица щезали, пушок вилущався і головка стала округлою, і з кожним днем ти ставав гарнішим.

Тато завжди гімнастикував тебе, натягав твої руки і ноги на команду: раз - два, раз - два!

Цілими ночами треба було тебе колисати, то ми з мамою так поділились, що до 1-ої колисав я, а о 1-ій передавав шнурок від возика мамі. Рука від шнурка витерлась, і боліла, так що я взяв дерев'яну ложку, прив'язав на кінець шнурка і так за ложку тягнув.

Часто - часто прийшлось тобі вже малому діставати "кляпси" за цей плач, добре, що ти їх не тямиш, але і помагали !

Не знаю скільки ти мав тоді місяців, як одного разу, коли я був у школі-гімназії, ти впав з ліжечка на землю, дістав сильні конвульсії, зіштивнів - посинів, з уст почала виходити піна, перестав віддихати. Мабуть прийшло це з потрясення мозку. Мама злякалась, майже стратила голову - зімліла, позбігались сусіди, почали трясти тобою, відливати водою. Побігли за лікарем - нічого не помагало !

Цілої чверть години ти був такий, наче мертвий, а потім сам прийшов до себе. Та від цієї хвилини й почалась твоя слабкість. За два тижні, цілком без причини, коли годувала тебе мама яйцем, ти нагло знову посинів їй на руках, випрямився наче струна, почав дрижати ручками - ногами, очі кудись поховались, одним словом виглядав так страшно, що мене ще нині, коли це згадую, огортає страх.

Тим разом цей напад тривав коротше, за кілька хвилин ти прийшов до себе.

Пішли ми з тобою до лікарів, казали тран (фосфорал) давати, однак конвульсії не переставали. За тиждень знову повторилось, а потім за пів, а дальше що два дні, щодня, а вкінці до 7 разів на день доходило. -

Так дальше ти був би не видержав !

А вже найстрашніша була для мене хвилина, коли однієї ночі я сплю на ліжку, лампочка світиться, шнурок держу в руці, нагло у возику чую короткий переразливий крик, зриваюсь, заглядаю до возика, і бачу тебе штивного, синього з піною на устах, так страшно зміненого, що я очі заслонив рукою. А опісля я, який на війні був, по цвинтарях сам ночами волочився, різних трупів бачив і ночами сам коло трупів сидів, а від цієї хвилини я так був поденервований, що сам лякався через тиждень вийти до темного покою чи на двір.

Здається ще тої самої ночі я побіг до др-а. Чапальського по рятуюнок, він виписав мені рецепту : - 2% брому на 100 частин сиропу.

Ти випив це раз, другий, заснув і спав через три дні ... і слабкість минула.

Пам'ятай ! Колись маєш подякувати др-у Чапальському за це, що врятував тобі життя, без огляду на те, чи життя це тобі буде любе-щасливе ... бо цих людей, що кажуть "Овва ! Що мені життя ! Радше було б, якби був помер", так як я не ціню, бриджусь ними і від тебе таких слів не бажаю собі почути !

Поза тим ти більше не хворів, трохи коли діставав зубки, а дістав їх дуже скоро - у четвертім місяці.

Як любо було нам заглядати і тишитись, от дитині ! Вже один зубок показався, а на другий день вже другий біліє. Давали тобі ключ залізний гризти і ти це любив, бо видко свербіло тебе.

Твої найліпші забавки, то були горнятка, більші і менші. Ти вкладав менші до більших, а дивувався, чому більші до меншого не може зміститись.

Взагалі ти любив щось розкручувати - закручувати, якісь механізми, а де щось не крутилось, то тебе не цікавило.

Не ходив ти досить довго, завжди совався по підлозі. Мама випорожнила тобі куфер і ти цілими годинами стояв в тім куфрі, обпер ручки об беріг і так сам стояв.

Одного вечора нагло відважився ти перейти цілу кухню і так засмакував, що вже на другий день цілком добре ходив.

Мав тоді 13 місяців. Правда, пльонтались тобі ще ноженята, заваджала одна нога другій, щохвилини падав, але то нічого !

Другою забавою для тебе, то були фляшки з гліна, ти носив їх все зі собою, укладав на підлозі, я дав тобі цілу жменю цвяшків і ти вкидав їх до фляшок, а опісля витрясав - і так в колесо, в безконечність, аж до знудження.

Ти любив коркотяг брати і щось маніпулював ним коло корка ... от собі мавпочка, видів, що робить тато - мама, та й то собі хотів робити. -

Великий труд мав я, поки навчив тебе, що до моїх книжок на поличках тобі невільно йти і їх витягати. Спершу мама хустиною, наче фіранкою, полички обслонювала. Потім я так тісно укладав книжки, що ти не мав сили їх витягнути!

Ну, а вкінці я бив по руках і відтоді ти навчивсь і нині всюди йдеш, а до полицок мені не ходиш і жадної книжки не витягаєш.

До дверцят від печі ти завжди пхався, любив їх відкривати - замикати, бо казав я, що ти всі механізми любив, часом цілий, наче коминяр, обсмарувався попелом - сажею. Треба було аж взяти твій палець, доткнути раз до розжарених дверцят, ти спікся - розплакався і відтоді вже називав то " гись " і, коли горить, то не пхався.

.

Дрогобич, 13. вересня 1925.

Давно нічого про тебе не писав, аж нині вернувся з церкви, з'їв разом з тобою помідори, бо ти тепер маєш вже 3 роки і дуже любиш мене, так що коли я щонебудь їм, то і ти мусиш їсти.

Вчора я їв корнішони, такі квасні, що навіть я не міг їсти, ти побачив і також їв, кривився, а їв, бо ж тато їсть .

Тепер бігаєте по покою довкола стола разом з дівчинкою нашого господаря Сасик Марусею (Сюнею).

Ти вже маєш братчика,

Тирса Всеволода дв. ім. - ур. 21. вересня 1924.

Тирсьо нині перший раз почав ходити і ходить собі - коливається з ноги на ногу. Бачиш твій братчик скорше почав ходити від тебе, бо ще й року не скінчив. Тирсьо був від тебе спокійніший.

Тебе треба було цілу ніч на перемену колисати, бо все рипів, а Тирсьо спить спокійно цілу ніч, хіба що мокрий, тоді трохи заплаче, поколишуть і дальше в мокрім спить. Ти був видно більший елегант, бо в мокрих пеленках був би ніколи не спав, доти плакав, доки не дали (підстелили) тобі сухих.

"Мазгай" ти є, що трохи - то плачеш та й плачеш. Маму той твій плач так денервує, що щохвилини тебе б'ють і дальше плачеш.

Захочеш каламар, а не хочуть тобі дати - вже плач.
Захочеш їсти видельцем, а не ложечкою, а не дадуть тобі - вже плач.
Іду я до церкви, не хочу тебе взяти - вже плачеш, та й так цілий день.

Але не журись, казали мені, що і я малим був великий "бекса", а нині вже не знаю, що це сльоза !

Таке може й з тобою буде.

На вакаціях був ти цілий час у свого дядзя о.Паньківського Іллярія в Більчи. Там любив ти з дядзьом ходити до стайні, знав напам'ять всі корови і телята : "Зорка, Терниха (Ниха), Білка, Калина, Фуня, Зазулька (Зулька)".

Довші склади тобі було тяжко вимовляти і ти собі скорочував. Себе називав "Орко ... нович".

Вже вмієш молитися : "Ця Сина і Сьтаго Дуа Амінь. Па ! Бозю; Па ! Бозю ; Па ! Бозю Добраніч Бозю ! Дай Бозю ...ровля : татові, мамі, дядзьові, Тирсьові і Мімі!". Це твоя ціла молитва.

Міма - це твоя няня; Мариня Волощак - Луки, коло Самбора. Колись, як підростеш, мусиш відвідати її, подякувати, що тебе кормила, підтирала, колисала, ну і біла, як треба було ! Пам'ятай ! Зроби це, що тобі кажу.

Любиш дуже брати молоток, кліщі, цвяшки і вбиваєш цвяшки у поліно, а опісля кліщами витягаєш, і так в колесо дальше, аж поки тобі не знудиться.

Марисю Сасик (Сюню) дуже тепер любиш, як маєш чоколяду або цукерок то Тирсьові не даси, а Сюню зараз. Вчора купався разом з нею в басейні в млині. (бо ми мек'ємо в хаті, у котрій є млин).

Тирсьо грубший від Тебе і виглядає, що буде сильніший від тебе, за яких два - три роки буде тебе бити !

Рідко коли мочиш в ліжку, зараз будишся і плачеш, тоді стаю до тебе, саджаю на "нальцьо" і знова дальше спиш.

До бюрка вже мені не лізеш, хоча шуфляди всі відчинені, знаєш, що це татове і там невільно тобі шпирати.

По-доброму, лагідним способом скорше послухаєш, чим гразьбою або криком, взагалі - впертий ти грохи.

Коли тато п'є пиво, то і ти з татом всі фляшки, склянки після тата випорожнюєш, певно, пияк буде з тебе.

9. березня 1926.

Орку ! Година 11 вночі, ти хворий на кір, чи на ангіну. Лежиш у ліжку, може півтори години тому відійшов лікар. На столі лампа.

Мама вбрана поклалась на каналу, щоб трохи спочити, а я сиджу коло тебе. Слабість твоя, казав лікар, дуже небезпечна, залухло горло і ти кожної хвилини нагло можеш задушитися. Казав лікар, що якби даліше був кашель сухий і ти не міг віддихати, щоб відразу везти до шпиталю, де мусіли б вставляти рурку, щоб ти міг віддихати.

От і таке! Я сиджу і надслухую твій віддих, а він якийсь хрипливий, на столі стоїть прилад до інгаляції, що півгодини брав тебе на руки, сідали при столі і ти віддихав парою з тої машинки.

От щоби спав спокійно! Може сон зробить своє, бо дуже ти бідний! Закашлюєшся хвилинами так страшно, зриваєшся, десь хотів би бігти, говорити, а тут не можеш голосу видобути, бо десь віддих тобі заперло. Для батьків воно дуже страшне, мається вражіння, що от - от і задушишся і не стане тебе.

Беру на руки, тулишся до мене, обіймаєш за шию, а я не можу тобі нічого порадити, хоча так благально дивишся на мене. Вже два рази був лікар. По тім вдихуванню пари тобі наче б трохи полегшало - і от якось вже довшу хвилину спиш спокійно.

А я буду може цілу ніч сторожити коло тебе, а може як змучусь, то маму збуджу над ранком, а сам трохи положусь, але жаль мені маму буде будити. Мама така змучена, нервова, тільки страху мала нинішнього дня через твою слабість.

Що ж би тобі ще написати! Бачиш, батьки люблять тебе, рятують тебе, так здається - свою кров дали б для тебе, як треба, пам'ятай, щоб і ти їх любив, вдячність почував !

Як був ти здоровий, то найкращі твої забавки - книжки з образками оглядати! Зоологію, німецьку - то вже багато звірят знаєш назвати !

Нераз цілими годинами сидиш так на книжками і переглядаєш. Любиш також вирізувати ножичками образки, я даю тобі якийсь ілюстрований часопис, а ти вирізуєш всі ілюстрації, розуміється, що часто ногу, руку, а навіть голову відріжиш.

Любиш також щось шити, видно від мами навчився. Коли побачив ти, що я зішиваю книжки, то ти все пристував мені, пальчик клав, як я гудзик мусів в'язати, кінці нитки мені утинав і тішився, що і ти мені щось помагаєш.

Інша справа, що ти великий "бекса" в порівнянню до твого братчика Титя. Титя нераз і сильно вдарю, а він сміється, а тебе, коли лиш доторкну - вже плач. Вистачить тобі книжку забрати, або не дати, коли просиш то вже є великий лямент.

Їсти - багато не їси, зате дуже любиш чай і багато його п'єш, а також пиво з татом.

Просиш мене часто, щоб я казку - байку тобі розказував, то я і говорю, що мені на думку прийде :

*Був собі хлопчик Орко

Ти дістав атак кашлю - не можу писати !

* Кінець зошита. *

* * * П А Т Е Н Т * * *

Чи дійсно ви не знаєте, що це патент ?

А ви не чули "патентований замок" до вітрівки, "патентовані затріски" до блюзочки, є і гудзюки патентові, що їх не треба пришивати. Чув я, навіть, що хтось видумав такий горщик патентовий, що свище, як молоко хоче збігати.

Отже, кожний новий винахід можна, опатентувати.

Є у великому місті, напевно, і в Москві, таке всесвітнє бюро, й там ті всі винаходи реєструють, нотують, і тоді вже нікому невільно їх наслідувати чи фабрикувати.

От, власне, і я маю один винахід, дуже практичний і дешевий і хочу його опатентувати. Я справді, сам його не винайшов, тільки підглянув у дорозі, але що мені ? Скажуть, що я вкрав його ?

Ні, доки не опатентований, то вільно красти. Але, як ви не знали, що це таке патент, то, певно, не знаєте, що патент можна відпродати.

А як винахід практичний і дешевий, а для людей корисний, то купець скоро знайдеться. Так думаю собі, яку я ціну мав би поставити, бо мій, по правді, менше практичний, але за це дуже дешевий. Ну й потрібний !

Знаю, що у всіх краях почнуть його наслідувати. Про мене писатимуть в газетах, мій винахід фотографуватимуть, може й мене, як сиджу на ньому !

Чекайте ! А що то купити би собі за ці гроші ? Бо я великі гроші дістану ! Скільки то держав тільки в Європі, а в Америці : Нікарагуа, Уругвай, Парагвай, а де інші частини світа ?

Ех ! Як ці всі почнуть у мене купувати ! Знаєш, жінко ! Ми пани !

Я тобі нову машину куплю, таку складану, що то ховається, як це я у лагері в панства Микитків бачив. А собі куплю багато, багато паперу, бльочків і коверт, і буду рекламу у світ пускати.

Голя ! Чекайте ! Я про все говорю, а ви ще певно, не знаєте, що це за винахід, такий потрібний і дешевий - лиш трохи незручно сидіти на нім.

- - * * * - -

Чи їхали ви коли у такому вагоні, що то давно корови ним перевозили ? Не їхали ? Це дивно !

Бо я переважно От і мій клопіт з вами ! Чи може й вагон вам описувати треба ?

Де ви виховувались, що нічого не бачили, не знаєте ? Ну, та є вагон. Є такі двері широкі, великі, що закруваються. Знадвору їх відсунути легко, бо є за що рукою взяти, але до нас кричали, щоб зі середини їх відсунути, а скоро а там нема жадної ручки - нічого, треба було долонею тиснути і пхати.

То ви й цього не знаєте ? А це слово "скарп" чували коли ? Нічого поволі, все скоро й скоро !

Та де Америці до нас ? В нас правдиве темпс

Такі двері є з обидвох сторін вагона та тільки одні відсуваються, бо другі, напроти, забиті цвяхами чи чимись там штабами.

Є чотири вікна, заграбовані, щоб корови крзь них не повискакували. Та ніби, корови ні, бо великі, але мале телятко не раз дуже збиточне.

Отже є чотири вікна. Але ви числіть тільки два, бо два цілком дошками забиті, тільки шпарка була внизу, там я уста прикладав і дихав, як була задуха.

І ще чотири причі, (так по дві, одна над другою). На поверсі добре, бо можна сидіти - є місце на голову, а на догашніх тільки лежати можна.

Але переважно їдуть усі з головами, отже я ним скоріше пхався на гору, бо скажіть самі, як воно їхати цілий місяць і голови не піднести ?

Та не думайте! В нас культура. На стелі вагону є й електрична лампочка. Я тішився, що буду міг на причі сидіти й собі читати - та, на жаль, вона чомусь то ввесь час дороги, ні разу не засвітилася.

Але ви не діти, хоча і діти це знають, що крім їсти, спати й читати, людина замкнена місяць у вагоні ще щось мусить робити.

От і Приходить цей винахід, що я підглянув. Це собі така звичайна, квадратова рурка, збита з чотирьох дощочок. Один кінець цієї рури висунений у вагоні, а другий звисає на двір. Це щось ніби люпа, розміром десять сантиметрів, тільки, що люпою я колись глядів на зорі, на комету Галілея, а цією руркою крім піску, шутру й кавалка залізничної лінії, нічого не доглянеш.

А щоб не вирізувати діри у підлозі, бо могло б колись дійсно теля ногу зломати, то ці нерухомі двері були недосунені до кінця, а ця недосунена шпара забита дошкою. В дощці квадратова діра, а в ту діру вставлена ця дерев'яна рура, яку хочу опатентувати.

От і все ! І скажіть, чи дійсно не дешево ?

І вагон не знищений, і підлога ціла, й теля ногу не зломить. А ви, якісь порцелянові мушлі спроваджуєте, якісь водотяги робите з ланцюжком, що треба тягнути. І до чого це ? Це ж кошт великий і легко псується. А цей - мій, цілу довгу дорогу ні разу не зіпсувався. А нас двадцять двоє його вживали, а бувало, що й по кілька разів на добу, отже помножить собі. Часом тільки діра забивалась, бо вона вузенька була. А від чого ж вода і патик ? А патик нам якийсь пастушок крізь загразоване вікно передав. Відважний хлопчина, правда оглядався, але таки передав.

А якби не передав, то десь-хтось парасолю має, або й вічко від пачки можна поколотити, зв'язати, і патик буде ! Тільки треба вміти собі порадити.

Не знаю, якої народности був Робінзон, але ми зарадніші від нього. Чого ми не вміємо ? І горнятко з консерви зробити й цвяшки з дроту, і двері без клямки, й вікна без завіс.

Де - де Робінзоніві до нас ?

Ну, й ми, нас двадцять двоє, сіли, і їдемо. - Та, ніби, не всі, тільки горішні сидять, а долішні лежать. Вагон трясє, вагон дуднить, середина клунками, мішками й скринями завалена. Там, де вікно не забите дошками, там цих двадцять двоє найбільше скупчилися. Добре, що по обидвох боках є таке вікно, то тягар рівномірно розложений.

Сидять там під вікном, глядять в тайгу далеку, - головами всі, під такт коліс, ритмічно хитають.

Сусід мій, вказує рукою і каже : "Так гуси в койці на ярмарок везуть". -

Їдемо годину - дві, перші діти непокояться, щось шепчуть мамі до вуха. Мама згаздить з причі, підходить до цієї дерев'яної рури і думає.

Які куди ?

Ви ж учились самотології, як же воно сісти на отвір (десять сантиметрів) ? Підходить тато, щось разом радяться, думають заглядають ... (не на зірки, тільки на штур). Земля в отворі, тепер ще порожнім, так скоро тікає назад.

А дитина плаче : "Я хочу е - е".

Моя жінка найкращий Робінзон, бо найскоріше находити вихід з трудного положення. Бере наше біле відро, що то за зливник у хаті служило, подає затурбованим батькам, і щось їм об'яснює. Слів не чути, бо трясє й гуркоче, але цілий загон, ніби двадцять двоє, дивляться і слідають, що з цього вийде, бо тепер дитина, а за хвилину кожний.

Ага ! Догадуються вже ! Моя жінка дуже розумна, вперед до відра (його розмір тридцять сантиметрів) а опісля перелити до вузького отвору.

. . . * * * . . .

І так зачались наші найбільші тортури, які в житті доводилось переживати. Щось таке прикрє, понижую людську гідність і вроджений сором. Переживав я за себе, але ще більше переживав за бідну жінку. Бо я мужчина, то й більш грубошкірий, але вона, то на лиці мінілась, як мусіла зиповнити цей неминучий довг. Я держав над нею коцьки, щоб хоч здавалось їй, що її не бачать. Та якби тут тільки один змісл зору входив у рахубу.

І це все в двадцятому сторіччі високої культури й пошанування людської гідности. Тепер розумію, чому всі більші міста ми минали, чому нас завжди ставили десь далеко за станціями в чистому полі, на сліпих торах

Так, панство, я почав гумором, але воно зовсім не веселе.
Воно таке бридке, дике і нелюдяне.

Так, його варто опатентувати, як винахід, що найбільш
застиджує і понижує людину.

Якби спитав мене хтось, яка найщасливіша хвилинка в моєму
житті? То я відповів би:

"Та, в якій вийшов з вагону". -

Не тому, що вільним став! Ні! Бо й тепер волі не маю,
а тому, що цього патенту більше не бачу.

*** ВЕРХАМИ ЧОРНОГОРИ ***

Ворохта, 27. XII. 1930.

Год. 4 рано.

Збудився, бошия стерпла від твердої подушки, відай, сіном випханой. Простую карк, рушаю головою, нічого, все в порядку. Вікно відчинене, в кімнаті свіжо, холодно, але я так люблю. Небо легко захмарене, але крізь хмарки прозирає і синява небозводу, тож надвоє бабка ворожила: як хмарки опадуть - погода буде, а піднесуться - то може й дощ.

Не гнівайтесь, слухачі, що з самого початку за погоду починаю говорити, так як на вимушеній візиті при столі. Але для туриста це найважливіше. Перший зір його по пробудженню падає на небо, на хмари.

Околиця у Ворохті прекрасна, гори і гори, і ціси смерекові куди глянути. Вже питав за кусником якого поля, щоб бодай один покоїк собі тут побудувати і на ферії з рідною виїхати.

Дальше від станції і села можна легко й дешево дістати (1500 зол. платять за морг). За 400 зол. мав би й на хатину, і город коло хати.

Гей! Пани наші, ті трохи богатші, не давайте найкращі наші місцевості видирати. Та ж це наші гори, наш народ, а мову, на жаль, чуєте переважно польську.

Довідався я, що й проф. Гец є тут у віллі "Нелі" коло церкви. 4 год. рано, а вже біг би його шукати, так х нечється своїх стрінуги, побалакати, знакоми лиця побачити.

Нас є чотирьох: директор М., старший чоловік, якого "вуйком" кличемо, мої два сестрінці, ну і моя особа.

Вони ще сплять, а я на ліжку поклав нотатку на цій твердій подушці й пишу, бо може вдень в дорозі не буде часу, а хочу писати, щоб вражіннями своїми поділитись з моєю молоддю та з моїми друзями.

Що ж Вам ще, панство, написати.

Дорога, почавши від Делятина вгору до Ворохти, чудова, так чудова, що вся публіка у вагонах до вікна товпиться, при кращих партіях страх переймає, що вагоні цілий потяг готов перехилитись - зважитись, так всі на один бік постають .

На станції Яремче - водопад. Виглядав крізь вікно, чи не побачу цього прекрасного водопаду Прута, та з вагонів невидно, лиш неясний шум долітає до вуха, знак, що там недалечко в ярузі, маса води з піною спадає в долину.

Водопад в Яремчі 1930 р.

А дальше направо переїздиться попри камінь Довбуша, зараз при самій залізниці можна докладно оглядати. Камінь нашого опришка Довбуша, може на яких 6 метрів, та написи на нім переважно польські .

І так всюди, села наші, гуцули наші, а по станціях публіка то жиди й поляки .

Що за біда ! Їздив в Татри й над Балтійське море - чув тільки польську мову, тішився, що бодай тут її не буду чути - та завівся.

Я тямлю давним-давно, коли ще студентом в ті сторони їздив, не було цього. Нині на кожній станції: Дора, Яремче, Ямна, Микуличин, бачу масу вілл, а всі з польськими написами : "Warszawianka", "Lwowianka", "Halina".

Гей ! Молодіже моя, туристи українські, де Вас шукати? Потішаюсь, що може залізницю станції лишає те чужинцям - панам, а самі погнали ген вище, там, де гори з хмарами стрічаються ! О коби так, коби бодай там під небом Вас стрінуги ! Трохи легше було б.

Переїжджав Станиславів колись, 12 літ тому, наше місто, столиця Зах. України, тут колись наш уряд був, наші українські міністерства, наше військо.

І згадались ті часи, ті милі гарні часи, а так недалеко .

Був тут у школі офіцерській, йшов містом - аж любо ! Наша мова, наші написи, в серці така радість і гордість заразом. Ми державу свою маємо, ми її створили

Чуєш, молодіже, так недавно, бо лиш 2 літ тому ми державу свою мали, свою Україну.

На всіх станціях і будинках тризуби видніли, наші гармати гриміли на фронті, наші аеропляни літали, чуєш, аеропляни зі синьо - жовтими тризубами на крилах .

Підняв чоловік голову вгору і пізнавав : навіч не наш .

Вам, дорогі діти, це неймовірним здається, вам здається, що ми такі маленькі, бідні, що не в силі свою державу мати. Слухаєте, наче сон з якоїсь казки, а це тим часом не сон, а дійсність була, дійсність, яку ми, ваші таті, так недавно власними очима оглядали. 12 літ тому Східна Галичина і дальше, аж ген по Київ, співала перший раз гімн "Аже воскресла Україна", а не як ми нині його співаємо - "Ще не вмерла".

Вертаю знову до Ворохти, а Ви, дорогі, простіть мені, що від теми відбіг, замість подорож свою описувати, то мені рідна держава згадалась ! Та на мою думку, це наш і молоді треба вічно й вічно клепати, будити певність, що як дійсність сном стала, так сон цей і мрія власної держави може і мусить знову дійсністю стати !

Людські руки зруйнували, але людські руки й поставлять ! Говорив вчора з молодим гуцулом, винаймаємо коня на 8 днів за 100 зол., щоб наші багажі ніс, бо багаж великий; 8 днів ні села, ні людей не буде.

Взяли шатро, три апарати фотографічні (300 кліш). Один апарат до фільмування кіно і 500 м. тасьми фільмової, також коци, пелерини, харчів на 8 днів на чотири особи. Самого хліба 5 боханців, і годі було це все на плечах нести.

Нині, по Сл.Божій, йдемо на Говерлю і дальше-дальше на Попа-Івана аж ген в сам крайчик Галичини до джерел обох Черемошів - там, де нога людська ще не ходила, де й медведя можна стрінати.

Та я до цього гуцула повернуся ! Дівчатка , чуєте, я хлопець чи там мужчина, а залюбився в нім. Такий красавець ! Я не вірю, чи найшлася б така панночка, яка, переходячи попри нього, не оглянулася б. Федір Романюк зветься ! Високий, стрункий, рівні риси, чорні брови, а очі - бігме цілував би ! Ті горді смілі очі ! То не наші хлопці з долів, що очі в землю спускають перед кожним паном, а навіть жидом, то очі гордого гуцула, він їх схилити не вміє перед ніким, він пан цих гір і полонин, і лісів дрімучих, він вміє на кожного лиш згори глядіти! Дівчатка ! Котра хоче побачити тип мужчини - красня, хай в Чорногору їде, та обережно, щоб серденька тут не загубила !..

Або вчора дівчину бачив коло кладки, несла збанки в руках, питаю, як це в нас жартом питають: "Що там доброго несете, з повним чи з порожнім ?" І що ви скажете, змірила мене зором від ніг до голови, наче б казала: "А ти як смієш незнакомий та ще без вітання мене про це питати! "Та за хвилину відповіла одно слово: "Молоко", - та так поважно, без найменшої усмішки, що відійшла мені охота дальше балакати .

Це горді красуні наших гір, це не ті дівчата з долів, що при кожнім дурнім слові мужчини вміють лиш: " Ги ! ги ! ги ! хі ! хі ! "

До цієї не осмілишся скоро ! Перед цією чуєш респект, як перед царицею ! Гей ! Гуцули - гуцули ! Тяплю вас ще відтоді, як на фронті під Хировом стояли, як свою молоду державу боронили від ворога, що позавидував нам її.

Прийшло вас тоді три сотні, цілий курінь - Гуцульським куренем звали ! Генерал Кравс у Глибокій вітав вас, а ви танок перед ним гуляли, свого улюбленого аркана !

Яка в нас тоді радість на фронті була ! Ми знали вас як тих, що не вміють втікати, відступати, що борються як льви ! Спартанцями вас звали ! І цього вечора передавали собі наші частини по телефонах: " Добраніч ! Спіть спокійно й безпечно ! Гуцули прийшли ! "

Тяплю, як на Йорданські Свята польська офензива на ваших окопах заломалась, на ваших багнетях.

Як гнали за ворогом аж до Хирова, відки зийшов, аж стримувати вас треба було ! Тямлю, як команду просили, дозвольте в наступ піти, а за два дні Перемишль буде в наших руках !

. . . * * * . . .

Приют "Заросляк" під Говерлею,
дня 27 липня 1930.

Ідучи у Ворохті до церкви, зайшов до виставки маляра проф.Геца, мешкає вже другий тиждень тут у Ворохті у віллі "Неля". Властитель вілли - українець (ім'я призабув). Платиться за покій, а зглядно ліжко з харчуванням 10 зол. денно. Проф.Гец має знижку, бо господар це його знакомиий. Платить лиш 6 зол. денно.

Внизу є таблиця з іменами усіх льокаторів, вичитав там і його ім'я під Ч. 29. Стукаю, входжу, лежав ще в ліжку, кудлату чи там кучеряву свою голову вихилив з-над подушки, очі всміхнулись може й втішився, бо я ним утішився; це перша особа знакома, з якою стрінувся, з якою міг щиро по-українськи побалакати .

І почалась розмова та звичайна, уривана, нервова, коли то більше хотілося б сказати, довідатись, чим уста могли вимовити.

Сидить, малює. Оглядав чотири його найновіші малюнки, як гарна погода відбуває прогульки, день перед тим повернувся з Говерлі .

Потішає мене, що так зле не є, як я думаю, що є тут у Ворохті й маса українців, мають і свої вілли - паніонати. Лиш тяжко пізнати й розрізнити, бо написи на них дають для своєї користі польсько - українські .

І дійсно оглянув я "Оселею взаємної помочи українського учительства". Прекрасний будинок : довгий, партерний, написи всі тільки по-українськи, жовті букви на блакитній тлі. Перед оселею велика площа, недалеко нової церкви .

Мушу сказати, що нова церква, яку будують і це всередині невикінчена, виглядає дуже солідно і є з першорядного матеріялу (дерев'яна). .

Та стиль якийсь такий дикий, копули пестрі (бляха в двох красках у шахівницю), що робить вражіння московської церкви, але не нашої, української.

Прекрасний спокійний краєвид псує своєю пестротою. Зате старенька церковця, до якої я пішов з проф.Гецом, дуже гарна, зробив з неї знімку. Хотів правити Сл.Божу, вже зайшов навіть до захристії, щоб представитись о.парохові Юганові, та, коли глянув на свої запорошені черевики, куті цвяхами, короткі штани і пластову сорочку, не мав якось відваги просити о дозвіл. Реверенди позичити не було вже часу, бо о 10 год. рано вже мали вимаршувати на Говерлю і кінь був замовлений.

Прости мені, Боже, це напевно перша неділя в моєму житті, в якій не відправив Сл.Божої, а так хотів, завтра Володимира, - ім'янини мого тата та дорогого мені директора української гімназії в Дрогобичі, Волод. Кузьмовича; та годі було! Самі провізори не схотіли б у фелон вбирати такого батяра обдертого!

Помолився тільки та з проф.Гецом вийшли, за цей короткий час хотів ще Ворохту оглянути. і вражіння вже краще, стрічалось своїх людей, чулось свою мову.

Бачив шильд "Народний Базар", бачив й "Масло-Союз", показував професор і вілли наших магнатів. Не видно їх на перший погляд, бо, як сказав, написи польські, щоб і поляків до них притягнути на мешкання! Інтерес!

Гарно тут, прекрасно! Ліси - ліси й гори кругом, а ще нині неділя, то й гуцулів стрічалось у прекрасних їх строях, у червоних штанах, вибиваних бляшками кептариках зі широкими шкіряними полсами т.зв. чересах, на яких 20 сантиметрів широких!

Спідниця знову гуцулок складається властиво з двох пестрих вовняних фартушків, спереду й ззаду, руки позакладали за кептарик і ходять, як пави.

Сорочки у всіх вишивані прекрасними wzорами. Вишивають з пам'яті, без друкованих wzірців. Подивляти цей смак артистичний у сільської дівчини - гуцулки!

Надійшов кінь, замовлений у гуцула Клембуша, з бесагами на сідлі - це дві вовняні торби, перекинені через сідло, одна звисає з одного боку, а друга - з другого.

Там заладували наші речі, багаж і харчі на 8 днів, решту в наплечники взяли й вирушили на Говерлю. Хлопець, що веде коня, також родом з Ворохти, служить у цього гуцула - богача та менше цікавий і бистрий.

"А чого ви, пани, йдете в гори, чи вам хто платить за те, чи не ліпше сидіти в хаті", - питає мене.

І признаюсь, що не знав як витолкувати йому, чому ми йдемо, що нас там тягне, що й гроші платимо й мислимо!

Давно дорогу під Говерлю робилось "колейкою" (що возить з лісів дрова), нині "колейка" зачинена, мусили йти пішки. Та краєвиди по обох боках дороги такі чудові, що варто йти. Зліва Прут шумить по каменях, каменюки місцями в мала хата, водопади.

Роблю знімку спустошення, яке спричинив у долині Прут своїм виливом.

Дорогою стрічаємо багато туристів, одні вертаються з Говерлі, інші спішають туди, тих випереджуємо, бо йдемо скорим маршом. Якийсь мало симпатичний жидок прилучився до нас, видно боїться сам під вечір, та й причепився.

Вертаються якісь дві панночки і один пан на конях верхом. Коні прекрасні, голови похиляють, наче Хмельницького кінь на образі. "Вуйко" знімає їх на фільмовий апарат в переїзді.

Під вечір, у стіп Говерлі, заходимо до "Схорониска Татшанського Товариства". Новозбудований гарний поверховий будинок. Коня дали до стайні. З'їли вечерю - було ба й молоко квасне, я ще й чаю напився.

Плечі від важкого наплечника болять, ноги вчого, можна витримати.

При столі пізнав двох наших пластунів з околиць Чорткова.

Почув українську мову, побачив леліку пластову з тризубом і присівся до них. Почалась знову щира, сердечна розмова, братні душі зійшлись. Один теолог другого року, але дальше пластун, другий по матурі, оба сини священників. Вибрались пішки з хати через Жаб'є, Попа Івана аж тут.

Помучені, голодні. З хати взяли 1 \$ і аж тут у відпочинковім домі його міняли, бо чаю хотіли напитись.

Наука моїй молодіжі, що в наших горах можна без грошей мандрувати, люди добрі - свого не відправлять нагодують, а з поляка і чужинця здирають немилосердно.

Пропоную їм позичку грошей та не хочуть брати: " Якже, Отче, та ж ми щойно пізнались " .

"Не шкодить, як лиш потребуєте, я ж ваш добродій, ваш капелян, будьте щирі, одверті до мене!"

"Ні, таки дякуємо, ми хочемо показати, що з 1 \$ цілу туру відбудемо, це буде наша сатисфакція ."

Браві хлопці, мої орлята ! А по-польськи слова жаден не скаже, поляки їх інформують що до дороги, а вони по-своєму тнуть .

От ! Гарна научка для моїх коханих сяніцьких діточок, що то до жида в склепі по - польськи говорять. Не лякайтесь, зрозуміє вас, та ж в тім його інтерес, а не зрозуміє, то вийдіть, йдіть до другого, який хоче вас розуміти .

Ну, але добраніч вам, слухачі, бо я міцно змучений, мої кумпани вже давно хроплять, та й пів- дванадцятої вночі доходить, та й ліжко моє на бантах (над другим) манить до себе, хоч подушка соломою чи сіном напихана, але певно м'якшою буде, як перина з пухом для вас .

А тепер ще треба на зорі поглянути чи роса є, чи завтра нам погода всміхається, бо йти на Говерлю в слоту не дуже то приємно, казали пластуни, що вітер такий, аж з ніг валить.

Добраніч !

.

Дім граничної сторожі.
Второк 29. липня 1930 .

Не знаю нині відки починати, що писати. Два дні минуло, коли писав останній раз ще там під Говерлею. Тепер вже й Говерля, й Шпиці, й Піп-Іван - все поза нами !

Стільки пережив, стільки вражіннь за цих два дні призибалось, що не знаю відки починати! Мається вражіння, що чоловік десь далеко, а радше високо понад землею, наче б кинув землю, а переїхав десь в інші світи, наче казкові, надземні.

Земля з цілою своєю культурою осталася десь внизу.

Представте собі, що майже цілі два дні перебували ми на висотах від 1500 до понад 2000 м., в околицях, де вже ліси і дерева давно скінчились, бо ті кінчаються в нас на 1300 м. Все залишили внизу, села, хати й дороги, навіть ліси зі своїми смереками-ялицями, лиш трави й каміння кругом, і страшні масиви гір, і вихор шалений, що чоловіка з ніг зриває, і сніг де-не-де по яругах - пропастях біліє.

Не диво, що мається вражіння, наче чоловік десь понад землею, в іншій зовсім світі.

А як дивно, свобідно, а трохи і лячно, чується в тім світі.

Хребтами гір сунеться наша каравана: один за другим чотири особи гусаком, за нами кінь навантажений, наче верблюд з одним горбом, вітер цільти зриває, щохвили пристаємо, поправляємо.

Сунеться наша каравана 1930 р.

Подивляти цього коня, стрімкі скали, так, що я мушу руками собі помагати, щоб видрапатись, а де бідне німе сотворіння драпається по цих скалах і сапить, пропитами, наче пальцями, хватає за камінь і двигается за нами.

Люди - селяни з долів впрост не повірили б, коли б показав їм на стрімку скалу і сказав, що туди навантажений кінь драпався і видрапався.

Приют під Говерлею лишили десь коло 6 год. зрання, а поставали вже перед п'ятою. Зробив знімку схорониска і рушили караваною на Говерлю - найвищий верх у наших Карпатах. Говерля має 2058 м., значить 858 м. понад границею лісів .

Ліси скінчились та не нагло, яругами підходять дещо вище, відкритими місцями кінчаються скорше. Починається границя корчія, скарловатілих сосон, т.зв. жеребу, вікнці і це кінчиться, і видно лиш трави й трави, місцями майже по пояс, дещо афиннику (борівок) і т.зв. "гогодзи" (червоні афини їдомі) .

Переходимо попід джерело Пруту і водопад Пруту, затуляю пісню,

"Над Прутом у лузі хатина стоїть,
живе там дівчина хороша, як цвіт".

Це якраз минаємо джерело цього Пруту, що в пісні співається. Роблю знімку .

Починається найтяжчий верх т.зв. "Мала Говерля", кінь ледве видрапується. Через надмірне напруження попруги звільняються, ціле сідло враз зі заладованими бесагами злітає з коня. Стягаємо все, ладуємо наново, попруги сильніше стискаємо .

З нашого хлопця Кирила, що веде коня, ми дуже невдоволені, бачимо, що ніколи ще тут не був, бачить хмари, які клубляться тут майже над самою головою, переймає його страх за коня, може й за себе. Казки, які розказували йому за цю найвищу гору, певно, віджили в його пам'яті з усіми фантастичними страхами. Дійсно, вражіння страшне, ніякого села, лиш гори й вітер, й ті хмари над головою, що здається руку підняв би і досягнув до них.

Доганяють нас наші пластуни, з якими вчора розмовляв в приюті, гонять шалено .

Молодіже, чуєш, ідучи вгору не треба гнати, крок однаковий, повільний, але рівномірний, провідник попереду, а прочі-гусаком крок в крок так, щоб майже в ті самі сліди попередника ставати, - так треба йти, так кожний вправний гуцул ходить !

Входимо в хмару, я, що замикав похід, перестаю бачити провідника. Коня справили ми боком, попід верх, щоб на саму Говерлю не драпався непотрібно.

Багато осіб питало мене вже не раз: "Прошу Отця, як то виглядає, коли чоловік увійде в хмару?"

Як виглядає?

Ніяк! Нагло темніє перед очима, все вкриває густа мряка, якою гонить зимний морозний вітер, надіваєш светер, або й козушок, як маєш, перекикуєшся з провідником "Гоп...Гоп..." щоб не зблудити та йдеш даліше вгору, в ту хмару.

Отже, хмара, то ні що інше, як наша мряка, яка не раз під осінь вкриває долини понад ріками. Хто був у мряці, той має поняття, як виглядає бути в хмарі. Часом вітер зовіє, розвіє хмари й на секунду - дві покажуться тобі в долині ліси, ріки, на те, щоб в третій секунді знову все прислонити.

Нагло з мряки вириває неясний верх Говерлі з високим дерев'яним стовпом, підпертий чотирьома іншими - т.зв. "триангуляційний пункт", а гуцули звать ці дерев'яні піраміди "чугами"!

На кожній майже вищій горі в Чорногорі їх побачите.

Та вежа - піраміда є побудована й на Туркулі, й на Томнатику, й на Попі-Івані.

Посередині вбитий камінь, на якому виписані сторони світа: з одного боку виписане "P" - Польща!, а з другого "C.S." - "Чехо-Словаччина"!

Наверху стрічаємо вже наших пластунів, які цього дня вийшли там перші та видно з цієї втіхи й гордості вбили посередині свою пластову хоругву.

Один підійшов до мене з книгою, щоб записатись на пам'ятку і я вписав: "Любим моїм вірлятам вписався на верху Говерлі 2058 м. о. Ст. В."

Палі від вежі пописані різними іменами, декотрі підписи вириті сцизориком, декотрі з трудом видовбані в камені.

Робимо знімку вершка Говерлі. Дивлюся пона себе, бачу пластуни зняли хоругву, піднесли її вгору і біжать в сторону Чех, перебігли границю, білі кам'яні стовпи й вернулись. Я зрозумів їх-їхнє молодече серце хотіло зазначити, що й ця сторона буде колись і мусить належати до цього прапора, бо й там, за білими стовпами, живуть ці самі люди, гомонить та сама українська мова!

Як вміли, так зазначили соборність всіх земель України!

Дитинне воно, на перший погляд, але за цю саму думку і бажання - честь вам, молоді герої, орлята України .

А ми пішли даліше верхами в найкращу сторону Чорногори, в сторону Шпиць і Попа-Івана.

З другого боку верха Говерлі ждав вже наш кінь і переляканий Кирило. Кінь розсідланий пасся в буйній траві, а Кирило почав щось розказувати за вовків і медведів, щось то не сходять йому з голови, все привиджуються .

Дістав кусень ковбаси, під'їли собі всі, вихор дув немилосердний, десь аж мою гумову пелерину наскрізь передував, я дрижав від холоду, та по ковбасі вже й медведі десь втекли, а Кирило трохи випогодив залякане лице. Роблю знімку самої Говерлі, хоч відслонили її хмари, але ціла в тіні.

Ідемо верхами, минаємо наліво прекрасний ланцюг гір т.зв. "Козли", яких цілий скалистий хребет, наче гребінь, або пилка пощерблений.

Заходимо під Шпиці 1866 м.

Під Шпицями є озеро, це наче наше українське "Морське око". Чудове озерце, кругом гори, а воно собі між цією зеленню, наче дзеркало виблискує, здалека не пізнати чи вода це, чи сніг.

Кінь мусить завертати на іншу дорогу, бо спад до озера, куди ми сходили, такий стрімкий, що неможливо було йому зійти .

Розкладаємо ватру на двох каменях, варимо обід: пшеничний грисік з мармелядою і чай .

Гей! Гей! Що то втіхи при таких варенню ! Нема жінки, щоб показала, між іншим, котра наша жінка зуміє так смачно зварити? Жадна !

В хаті-відсунув би, або псові дав би, а там аж облизуєшся, глядиш, щоб при розподілі випадково не скривдили тебе !

"Вуйку! Вже кипить!" "Ну, то засипай грисікі!" "Ні-ні! Перше воду треба посолити!" "Іди дурний! Та як має бути з мармелядою, то не треба солити, то лиш як з маслом, то солиться."

"Ні! Хотяй би і з цукром, то воду все трохи треба посолити !" Ну і радили - радили, кінець - кінцем таки трохи посолити воду, бо хтось там колись зауважив випадково, що мама також солила .

Вуйку ! Та воно, дуже кульки робляться.

То мішай ! А чим ? А от маєш патик ! Та він обсмалений, чорний. Не вадить, смачніша буде !

Вуйку, збігає ! Лий зимну воду, але скоро !

Та вона якась така рідка - сама вода, може ще досипати? А ти скільки дав ? Чотири ложки ! Ні, буде, воно розвариться, википить трохи !

І так варили і мішали, і зимною водою поливали, і зимною водою поливали, розливали, аж пів рюндля ледви зосталося.

Але кажу вам, спеціал над спеціалами та ще з мармелядою ! Вийдіть на Говерлю і на це озеро над Шпицями, то скоштуєте !...

Бачимо верхом веде гуцул навантаженого коня, а за ним якесь панство. Чотири пани, попереду якийсь з великим довгим волоссям, напевно, або музик, або фотограф з Турки. Кричать з гори до нас "*Smacznego panstwu!*" Дякуємо, просимо до стола. "*A kturedy droga na Zaroslak?*" Заросляком звуть сирониско, де ми під Говерлею ночували. Показуємо дорогу, до нас не сходять, ідуть далше .

За якої півгодини прибігає гуцул, той що провадив їх : "Слухайте, скажіть куди йти, бо пани хочуть направо, кажуть, що так на мапі стоїть, а я знаю, що наліво ?!" "Наліво, наліво, все попід верхи держіться лівої дороги, нехай собі пани самі йдуть направо зі своєю мапою". "Ба, та я їм казав, що наліво." "То й добре казали."

Побіг Гуцул до панів вдоволений, що він ліпше знає дорогу, як мапа !

Ми спакувалися, маємо відходити, бачимо ген-ген з верха Шпиців збігають чотири пластуни, чути докладно українську мову, бо в горах далеко голос розходиться - кілометрами, а, навіть, може не переборщу, як скажу милями. Перше слово, яке долітало від них до мого вуха не дуже то привоїте, але в кожному разі чисто українське ! "А дивися, чорт би його взяв, де воно сховалось!" Себто "озеро" наше, видно їй вони його шукали .

Я з другої сторони перекликаюсь з ними, питаю звідки ?

"З Попа Івана ! А ви де ?" "Ми на Попа Івана ."

"Не дійдете нічі." "Е, Бог ласкав, може дійдемо."

Та бачу нині, що ці молодята мали рацію, бо ми таки цього дня на Попа Івана 2020м. не дійшли, хоч на мапі виглядало так близько!

От і тому, вам, молоді туристи, даю одну раду, так з досвіду, що в горах коли мапа показує 4 км., то ви числіть 8 км., а коли 6 км., то 12 км. - тоді ніколи не стріне вас завід, який нас цього дня спіткав!

Перед нами вдалині мріє масив - гора з вежою тріангуляційною наверху! Нічого іншого, лиш наша мета - "Піп Іван". Цей верх, наче та "фата моргана" в пустині, манить нас і тягне! Скорше-скорше, ось вже недалеко! Кінець - кінцем доходимо. Господи, слава Тобі, а вони казали, що не дійдемо, й слухай другого. Виходимо наверх. "А най то сніг трутить!" На овиді вдалині, але ген - ген далеко ще один верх, але вищий, могутніший!

Беремо мапу, компас, студіюємо, оглядаємо всі верхи й яруги, порівнюємо з мапою і дійсно, та ж це не є Піп Іван, а Мунчель, 2007 м. а щойно тамтой, ген - ген на овиді - це Піп Іван!

О, Боже! Яке тоді пригноблення почули, як змученими нагло зробились, тут вже думали ціль нинішньої тури, а воно ще гляди куди треба чимчикувати!

Нема ради, тут не сядеш, шатра не розложиш, бо вітер зірве й води нема.

Вперед хлопці - 6 год. вечора, сонце буде заходити. Ідемо тай ідемо, а той Піп Іван все дальше й дальше та десь кінця нема тому ланцюгові.

По дорозі маса окопів ще майже свіжих, маса дір від гранат, де-не-де кусень стрільна розірваного! Цілі колиби-кімнати з каміння, перегороди з колючих дротів, військова шалька, кусень шмати, цілі бунти дроту, що весь город обгородив би!

Люди! Люди, де то війна й карність вас не випхала, аж тут в ті гори під хмари! Скільки труду, праці й поту коштувало вас те все тут побудувати! Скільки ревматизмів набавилось в зимі чи слоті тут понад світом, землею!

По дорозі хрести, могили! Наш Кирило вже цілком ніс спустив, вже може й за медведів забув з перемучення!

То десь дивувався: "Чи не подуріли ті пані, що туди хочеться їм ходити!"

А вечір западав, на горах стемніло, ліси набирали краски, гори фіолетовіли. А ніч в полонині - не дай Бог дїждати! Вже всі бачимо, що до Попа Івана не дійдемо, але бодай десь зійти, де б вода була, де б перед вітром можна сховатись!

Наплечники в тіло в'їлись, ноги оловом стають.

А тут ще бесаги з коня злітають, видно з віт коневі потоншав і ремені не хочуть держатись.

Каравана стає, я з вуйком виходимо на хребет поглянути на нашу сторону, де б обоз розкладати - нічліг робити, бо весь час йдемо чеським боком.

Нема бесіди! На наш бік така пропасть, що чоловік не зійде, а не то кінь. Стали на хребті - глядимо. Ми з змучення й страху перед ніччю, стояв захоплений. Цей вид не до описання, впрост в голові крутиться, чоловік взад відсувається, щоб завороту не дістати.

Вертаємося до своїх. Нема ради! Треба йти дальше ще з годину, бо туди не зійде.

Година 8 вечір, цілком темніє, з долини, по наших боці чуємо голос: "Го!.. Го-оо!..." Це пастух десь в долині маржинку скликає. Ще трохи і бачимо в долині ватру, бачимо не виразні білі плямки, наче риж порозкиданий по траві, це коні та бики.

Туди наша мета! До цієї ватри! Спад лагідний, сходимо в долину, Попа Івана лишаємо по правій руці нездобути.

Стрічаємо пастуха, веде нас до колиби. Бачимо табун коней, який на голос "бовгара", так звать тут старшого пастуха, збігає в долину. Бики, коні, все помішане збігає. Цього виду також не забуду мабуть до смерті! Мається вражіє чл Америки, де ще до нині стрічаються табуни диких коней.

Ми замішались поміж череду, ніде деревини, лиш жереб і трава, ціла кітловина в горах - одно велике миле пасовисько наче ринка на столі, так пасовисько замкнене гор ми.

Виходить сам старший бовгар нам на стрічу.

У чорній засмальцованій сорочці, яку за весь час ношення ніколи з себе не скидає, хвалиться, що воші так сорочки не чіпаються, бо в маслі виварена, веде до своєї колиби, т.зв. стаї.

Маленька хатинка, лише три стіни, четверта - ріщем заслонена, посередині ватра горить, над ватрою на дроті висить чорний казан, гріє молоко .

Для нас нема місця всередині, розкладаємо шатро. Напинаємо шнури, вбиваємо кілки .

Але темно ! Хлопчина, помічник " бовгара ", розкладає нам ватру, приносить сухих патики, щоб стало на цілу ніч. Робота при світлі йде жвавіше. Я визичаю сокиру, зрубую галузки жеребу (скарловатіла сосонка до пояса чоловікові, а місцями і цілого сховає), щоб було що під себе постелити, бо земля не то що тверда, але вогка.

Шатро вже готове, укладаємо всередину галузки, наче дахівку на даху, щоб м'якші галузки приходили на грубі, застеляємо деку (коц) з коня, в ріг шатра заносимо наші наплечники й бесаги з харчами.

Бовгар приносить пареного молока - починається вечеря. Сідаємо кругом ватри, плечі від вітру прислонили пелериною, а черевики мало до огня не запхали, п'ємо парене молоко, говоримо з пастухами.

Година 10 вночі, а спати не хочеться. Небо захмарене, лиш де-не-де зорі виблискують, довкола з усіх чотирьох сторін бовдури гір замкнули нас, наче в обійми свої взяли, посередині ватра горить, дим з папіроса куриться, дерево тріщить, бики порикують, а "бовгар" час від часу своє повздовжне " А гов !... " викликає.

Вже знаєте, що мене в гори тягне ? Та, власне, хвилина ! ... При ватрі понад землею ніч перевести ! Все забудете в житті, а цієї хвилини ви не в силі будете забути !

При теплім молоці все змучення мине, язик розв'язується, розмова пливе !

А "бовгар" розкажує й розкажує. Він найліпший бовгар в цілій околиці, тамтого року він не пастушив, то люди не хотіли маржини висилати, бо другому не довіряли ! Він кожного коня, кожного бика знає й його знають. Оті Чуєте десь там в долині бик заричав, а "бовгар" лиш загавкає, а він вже втихає, бо чує свого опікуна, чує, що хтось чуває над ним .

На день розходяться милями по кітловині, а він знає де котру штуку шукати, він знає де коні люблять пастись, де котрий бик.

Він знає всіх товаришів у стаді, бо й худоба одинцем не пасеться, а кожна штука має свого товариша і разом весь час ходять, де одно, там знаєш, що й друге десь буде недалеко.

Він хліба немає, їсть лиш кулешу і має одну корову для себе, а решта - самі бики. А корова рано ніколи не відійде від колиби, доки не видоють її, хоча тут жадну штуку ніколи не прив'язують.

А вечір "бовгар" лиш заговкає і все збігається ближче колиби, де ватра горить, бо вкупі коло ватри ні вовк не вхопить, ні медвідь не розірве.

- "А буває коли у вас, що вовк або медвідь розірве ?"

- "А чому ні ! От тиждень тому зі сусідньої стаї вовк чотири вівці задушив. Він дурний, він не душить одної і не хапає! Він надушить багато, скільки зможе, і думає, прийду на другу ніч по готове. Але він дурний ! Бо другої ночі не застане, бо забирають."

- "А чого забирають ?"

- "На доказ, що бовгар не продав, що він не зинен. Як не дасть доказу, бовгар відповідає і мусить платити, а як має доказ, то ні."

- "Ну, а медвідь мудріший." - "О ! Він мудріший, бо хапає одну що найгрубшу, забиває і ссе !"

- "Та ж медвідь не вміє скоро бігати, та бик шорше біжить, чом не втікає ?"

- "Та він так лідіде тихенько та лапою по голові, шкіру зідре, а все найгрубше вибирає !"

- "А на людей не нападає ?"

- "Ні ! Він чоловіка боїться, втікає."

І так далі й далі без кінця.

- "А ви звідки ?"

- "Я з Пістиня, коло Косова. Вся маржина звідси."

- "А полонина чия ?"

- "Панцка - дідичя. Я права рука дідичя, як пан виїжджає, то мене на обійстю лишає пантрувати."

- "А довго женете худобу з Пістиня сюди ?"

- "Дві доби."

- "А коли віддаєте худобу назад людям - властителям ?"

- "От ! За 7 тижнів на Матки будуть розлучити."

То ! То ! Тоді люда в полонині, кожний по свої штуки приходять, один має дві, другий - три."

- "Як то, то ви не відводите їх самі до села ?"

- "Та відводжу, але розлучини є тут, в полонині, кожний газда приходять, я зганяю всю худобу і всім віддаю. Пан платить мені 30 зол, а ще від кожного газда дістаю: -цей 4 зол., цей 5, хто скільки штук давав. А горілки нанесуть тоді !

На віддачі тут люда, як на храму !

Доїння овець 1930 р.

А потім бовгар напереді веде, а всі газди і маржина за ним, ген аж до Пістиня йдуть."

- "Ба, як ви поведете, коли тільки, кажете, горілки дають ?"

- "Тут в полонині бовгар не п'є, йому не вільно, лиш другі п'ють, а бовгара аж на місці гостять." І знову затягнув своє "А гов-ов !.." Аж гори відозвались й худоба десь далеко замукала. - "А ви як зветесь ?" - "Єрко"

- "А цей хлопчина помічник ?" - "Ілько", послушний хлопець, він ще не бовгар, лиш привчовує си, а мене мус слухати, бо ту так як при воську: що старший бовгар скаже, то нема, мус слухати !"

Але чекайте, бо я розписався, а тут вже перша година ночі, моя компанія вже давно храпить, а я не висплюсь, то завтра зівати буду в дорозі, тому, дорогі панство, тим часом вам добраніч, а завтра, як буде час, то решту розкажу.

* * * ЗАПЛАКАНІ ОЧІ * * *

Вона в банку при бюрку сиділа. Чорне волосся і перчик мала. Чомусь я не можу пригадати собі саме де, але мала таку чорну цяточку.

Я не знав її, я й сьогодні не знаю, як вона зв'язана, яке її ім'я?

"Панно Геню!" - хтось говорив. Так у вухах захвілювалось.

А може це не до неї? Може вона не Геня?

Я стояв у черзі з чеками, довго стояв. Ці, що вквату мають, передавали одна-одній свої чеки, а я завжди ждав, черга моя чомусь не посувалася.

Вона при іншій столику сиділа, чеки не належали до неї, але підійшла до мене, взяла мої чеки і полагодила їх. Я не надуживав її доброти, але часом, як знову велика черга була, я підходив до неї й питав: "Чи можна?" і ніколи мені не відмовила. Така чемна, ввічлива була для мене.

Я з музею до хати йшов, а вона з обіду верталася до праці й ми стрічались.

Я почав вітатись.

- - * * * - -

Одного разу несла маленьке козенятко.

Я пристанув і заговорив: "Чи купила? Дістала?"

Я, з вдячності до неї, гладив її козенятко.

Вона до обличчя його тулила.

- - * * * - -

В сан-магазині ми зустрілись. Нікого не було, тільки наша продавщиця. Я знову заговорив.

На неї в газеті написали, що "неуважно" з клієнтами поводитьься. Це ті, що владу мають так написали. Вона жалілась на свою працю в банку, від рана до пізньої ночі, часом й цілими ночами працюють.

Боже! Коли воно скінчиться? І її очі зайшли сльозами

.....

Я тут, на Сибірі, по другому боці півкулі, а чомусь ці заплакані очі бачу.

Так докладно їх бачу.

Я обидвома долоньями сльози стираю і цілую ті очі. Перше праве, опісля ліве!

За добро, яке мені робили.

Мені можна, бо між нами пропасть, я тут, а вона там. І не перейти нам цієї прірви.

.....

А я таки вірю, що воно скінчиться і прірви не буде.

* * * Б А Ж А Н Н Я * * *

Високоповажані Пані - Дорогі Друзі !

Доручено мені, як хазяїнові від половини цієї хати, повітати вас, дорогі панство, й зложити бажання.

Зібрались тут, за цим столом, скажу, самі вибрані, (а ще радше, яких повибирали ...).

А повибирали самих таких, що не дали порватися ні злим приміром наших збаламучених братів, ні не дали застрашитись загрозою вивозу, ані зламатись моральними, а то й фізичними знущаннями. Зібрались люди самих сильних характерів, сильних вдач, що на кожну справу мають власний погляд і власну думку.

Пригадуються мені чотири погрози вождя Максимтія й чотири відважні відповіді нашого батька св. Василя Великого.

1. "Я тобі весь масток заберу !" А наш друг о.Горечко всміхнеться на таку загрозу й скаже: "Забрав ти мені мою прекрасну бібліотеку ; знищив я через тебе цей найкращий скарб душі молоді ... мій денник, то що ж більше мені забереш? Цих пару книжок, що мені тепер прислали, чи може ту зношену фуфайку, чи цю кілька штук подертого білля ?"
2. "Я тебе мучити прикажу !" А наш сеньйор о.Сімецький закотить рукав своєї блюзи, вкаже на суху-костисту руку й й скаже: "Ти мене мучити прикажеш ?! Гляди ! Сама шкіра й кості, не вдержать моє дряхле тіло довгих мук."
3. "Я тебе на вигнання вишлю !" А наш друг о.Гузан розложить карту Сибіру, вкаже рукою Хабаровський край і скаже: "Ну й де ж дальше ? Тут вже край світа, а там море і Японія. Між іншим де ти мене вишлеш, щоб я свого Бога не мав коло себе ? Забереш сманку й тарілку, то ще є мисочка, є жолуді. А визбилаєш всі жолуді у тайзі, то кавальчик черепка вистарчить, щоб я свого Бога мав, щодня, коло себе."

4. "То я тобі смерть зроблю !"

А наш друг о.Орищук всміхнеться і скаже : "Лучсь шодня з Ним, то злучсь на завжди, а та злука для мене зовсім не страшна, бо хто більше жертвує, тому й більше відпускається "

Простіть мені, Друзі, може надто горде порівняння нас - зі св. Василієм, але,бо є між нами й такі, що велику відвагу з великою покорою вміють злучити.

Але до чого прямую, що хочу сказати ?

Може колись виникнуть між нами непорозуміння, чи дисонанси. Не дивуйтесь цьому ! Бо я сказав, що зібрались самі сильні індивідуальності, які в інших обставинах могли б більш відповідальні пости зайняти, як різання дров, чи збирання сучків.

Зібралось 20 генералів, ані одного рядового.

Однак ми, або священики, або люди високої культури духа, тому й непорозуміння між нами довго тривати не можуть.

А тепер до наших пань - жінок священиків.

Що ми по-геройському, несемо цей тягар, це нам не дивно. Ми маємо шосту святу Тайну Священства і в багатьох випадках, коли нам здається, що це наша заслуга, тим часом це діло ласки Божої, цієї св.Тайни.

Але вони - наші жінки, шостої св.Тайни не мають, а вони без шемрання і терпеливо ділять з нами це вигнання це вже їх власна заслуга.

Колись, як вчив я у школі, шукав порівняння на єдність св.Трійці, а його було важко знайти. А тепер я найшов : Священик і його вірна дружина на засланні, злучені одним переживанням, одним терпінням і думками, та однією надією. Думаю, що і наші брати - безженні мали нагоду переконатись, яким неоціненим скарбом для священника, в тайзі є його дружина.

Тому я з пошаною клоню голову перед ними.

А тепер мої бажання.

1. Чув я, що перед самим знесенням панщини - пани найбільше знущались. Читав я, що перед проголошенням медіолянського едикту: - Нерони - Діоклеціяни найбільше лютували.

Та нервозність, те шукання ворога там, де його зовсім не має, свідчили б, що назирають події, які з мужеством і молитвою належить зустрічати.

Це моє перше бажання дорогим панству

2. Сьогодні св.Вечір. Сьогодні, як каже легенда, зорі ближче і яріше світять, пси не кусають, вогонь не пече і булава не вбиває. Сьогодні Любов прийшла між нас на землю. Небо з землею злучилось. Бог прийшов. 33 роки замешкав між нами.

І прийшов жолуб в стаєнці, а по жолубі вигнання і жертва, а потім воскресення. Отже по ввізленню й жертві прийшло ясне й радісне воскресення....

І це моє друге бажання вам, дорогі панство.

3. При Службі Божій є одна тиха молитва, на яку колись не звертав я уваги, а тепер чомусь то, так дуже полюбив її:

"Дай їм, Господи, мирне царство, щоб і ми в тишині їх тихе і сумирне життя пожили".

І це моє третє й останнє бажання вам, дорогі панство.

Христос Раждается!

6. січня 1951.

* * * Д И С П У Т А * * *

Милосердними треба вам бути
Задля всього живого,
Бо життя це клейнот і чи ж є
Що дороще від нього.

Дорогий Ромку ! Викликаю Тебе до прилюдної диспути. Може эле кажу "диспути", бо це радше буде скарга. Я буду Тебе прилюдно оскаржувати, а ти маєш боронитись.

Я висказуватиму свою думку, а Ти - свою. Хочу однак, щоб наша розмова була дуже спокійна, не вестимуть її два вороги, але два найближчі друзі Ти і я.

Приобіцяй мені, що не погніваєшся, якщо побачиш, що моя думка правильна. Оба ми му^жщини, мені 54 роки, а Ти дещо молодший і оба ми на стільки відважні, щоб признатись до помилки. Дай руку, що не образишся Згода ?

Отже, починаю. Ти вчера зробив одне діло, яке мені не подобалось. Яке я вважаю негарним і негідним Тебе, мого любого друга. А якщо Твої діти це бачили, то ще гірше Слухай, Ромку !

Може мій вступ буде дещо довгий, але будь терпеливим і вислухай.

* * | * *

Ти читав Франка "Мій злочин" ?

Він, будучи ще хлопчиною, зловив пташка у корчах, всадив його до клітки, хотів кормити.Щось доброго в його душі кликало : "пусти його", але дитяча впертість перемогла: "він мій, я ж зловив його " і птичка до кількох днів згинула. Він держав маленьке тільце неживої пташки в долоні і пізнав цілий нерозум свого діла.

А багато - багато літ пізніше назвав Франко це діло своїм "злочином".

Чи вже знаєш, дорогий Ромку, до чого я згажую, в чім оскаржую Тебе ?

Ні, певно, ще не догадуєшся, отже слухай далі мене.

• • •

Але зайчиків ви відноси́ть
Там, де ви їх спіймали,
Мати їх плакатиме, бо це
Ви хибань не гадали.

(в. С. Франко)

Я ходив до приготування, а мій брат на одну кілясу вище. Ми були на стації в місті. Там було тверде утоптане подвір'я й була кіточка. Чия вона була не пам'ятаю, може писочків.

Якісь хлопці, а були старші від нас, кидали ту кіточку вгору й дивувались, що вона все на ноги падала. За кожним разом бідну перелякану кіточку кидали все вище й вище. Вона вже не мала сили ні тікати, ані м'явкати. Мій брат хотів б'юронити, але це ще більше заохочувало хлопців.

Пам'ятаю останнє підкинення: кітка вилетіла в повітря високо, вище даху кам'яниці і впала на тверду землю, цим разом вже не на ноги. Писочком - носом випилась кров, кіточка більше не могла піднятись. Хлопці вже її не кидали, застиджені відійшли. Ми стояли над нею безрадіні, здається брат полив її водою.

Далекі часи не пам'ятаю докладно, але здається мені що ввечорі кіточка таки піднялась, хитаючись і падаючи, поволіклась до своєї хати.

А тепер вже догадуєшся Ромку, яке негідне діло тобі закидаю ? Ще ні ? То, видно, я помиляюсь, може ти не мав злого наміру. Якщо так, то дуже радію, бо хотів би тебе добрим і людяним бачити.

Я вчився до богословських іспитів. В останнім покою (його "сальоном" звали) було моє ліжко, на столі книжки, а за шафою фльоберт, який я собі недавно купив. В сальоні був холод, вікно до саду було отворене, за вікном зеленіли дерева. Нагло на гилячці перед самим вікном сіла сорока і почала скреготати.

Це ніби перешкоджало мені в науці. Я взяв фльоберт, опер його на столі і стрілив. Сорока, як грудочка, повалилась з дерева на землю. Я вийшов поглянути чи добре вцілив.

Не знаю чому, взяв я шнурок і прив'язав її розпростерті крила до двох гилячок на вишні. Це ніби на пострах для других сорок, щоб куряток не крали (яких тоді зовсім не було).

Сам сів знову за столом і почав учитись.

Бачу цікаве явище: прилетіла друга, чомусь думаю що самець, спершу літала над деревом і скреготала. Опісля відважилась і сіла на дереві, а згодом почала дзєобом рвати мої шnurки, хотіла вирвати, звільнити свою дружину. І дійсно, одно крило удалось їй відорвати Сорока висіла на другому й гойдалась.

Аж тепер зробилось мені сором, аж тепер я пізнав * мій злочин. *

Я постановив собі, там у сальоні, більше ніколи до живого створіння не стріляти.

.....

Там де Черногора
Сумно Угрів край витає,
Там де Біла Тиса,
Чорну' доганяє

Кілька літ пізніше я, як турист, подорожував по Закарпатській Україні.

Там, в одному селі, на карті його, певно, найшов би, побачив я на цвинтарі нагробний камінь - наче чотиригранну колюмну, на якій з усіх чотирох сторін був виритий вірш.

Писаний давньою українською мовою.

Зміст був такий : священникові вмирає його молода жінка родом з Галичини, за якою він дуже тужить:

Бог наділив мя судьбою,
Щастя - долю дав
Ах чому ж так молодую
Тебе мені взяв.

Прийде до хати а діти питають

Де ся наша мама діла
Вни у мня питают .

Я читав цей вірш, повний глибокої й щирої любови мужа до жінки, яку йому смерть вирвала й не знаю чому, Родку, мені там на цвинтарі, коло цієї колюмни, нагадалась моя "ороска і мій " злочин " . . .

Ще трошки терпеливості, Романе, я вже зможу до кінця і ти скоро вже мене зрозумієш .

* * IV * *

. . . . бо й скорпіон
Жить у світі бажає
А чи ж винен він тому,
Що їдь у хвості має .

Ів. Франко

В споминах о.Гузана читаю, що одна достойна особа, виховник молоді в Станиславові, стріляв з револьвера до kota, прив'язаного за ногу до стовпа в кругольні. Дав , десять стрілів, бо чомусь то не міг скоро вцілити. Це ніби кара за якусь там крадіж у коморі.

І так собі відтворюю цю картину : Отже, кінцево певно ніччю, через діру в заґратованому вікні заліз до коморі.

Це ж котячий звичай, його природний закон, залазити в різні діри, шукати мишей, собі поживи. Ну, й він з'їв там кусок солонини. Скажім, навіть, що це повторилось кілька разів.

(Не тяжко було закрити діру у вікні, але, що цього не зробили, отже - кіт - винен.)

А на другий день виховник молоді ловить kota, ловить лагідно : "Киць !... Киць !..."

І киця, з повним довір'ям, підходить до доброї людини ; вона думає, що всі люди добрі !

Він бере на руки, пестить ("Він" пишу тому великою буквою, бо це початок речення, а не з пошани до цієї людини.)

Киця мурликає, зовсім не знає, що означає цей шнурок, який він закладає їй на ногу. Прив'язує до стовпа, відходить кілька кроків і витягає револьвер.

Кіточка неспокійна, хоче відійти, шнур не пускає, ще більше непокоїться, пізнає підступ "доброї" людини, починає нервово шарпатися.

Падає перший постріл ! Кіточка зі страху божеволіє, кидає собою, в очах жах перед смертю. Падає другий, третій постріл, всі не попадають до мети. Виховник молоді підходить на два кроки до переляканого kota

Ні, краще не думати, це щось таке страшне, таке обридливе, таке неймовірне ! (о.Гузан твердить, що він неправди не писав би.)

Отже, це таки правда ! Виховник мордує kota, це його злочин !

Франко пізнав свій малий злочин, а цей, певно, до сьогодні, якщо ще живе, є переконаний, що вимірив справедливую кару за страшний злочин kota. А забув, що цей "страшний злочин" сам Бог, Творець природи, вложив в котяче серце, як щось найкращого і найідеальнішого для його життя.

Мир тобі брате ! Нехай Бог простить тобі цей злочин, якщо вже не живеш.

Друже Романе ! Прости й даруй мені, що аж по такій жадливій сцені приступаю до дискусії з Тобою.

Отже, слухай .

Я вчора, на ганку, робив лавочки, нагло почув за хатою якийсь сильний стукіт, наче б щось дуже важке впало з гори і в цій хвилині перебіг коло мене кіт, цей коцур, що залицяється до нашої білої кіточки. Перебіг і сховався коло мене, під підлогою хати. Я не звернув на це уваги, бо занятий був своєю роботою.

Бачу, з-за вугла хати виходиш ти, друже, і ні, не виходиш, а підкрадаєшся, як мисливий і держиш у руках тяжкий кусень бервена - колоди.

Я все зрозумів. Ти цією колодою кинув за ротом, але не віцілив і тепер підкрадаєшся, щоб удар повторити. Тебе, видно, подразнило це цілоденне м'явкання ката.

В цю хвилину мені чомусь-то видались твої очі не твоїми, вони ж все так добре, лагідно гляділи на мене. А з ту хвилину були, не хочу тебе вразити, але були страшними.

Так, певно, глядів виховник молоді на свого, прив'язаного за ногу, ката.

Ромку ! Чуєш ? Вони були страшними, не твоїми добрими, лагідними очима.

Не пам'ятаю докладно, що я сказав, напевно: "Ти кидаєш за цим котом, якого я перед хвилиною гладив".

"А, то я не знав, що цей коцур тішиться в тебе спеціальними привілеями".

Ромку ! Припустім, що ти вцілив і зламав йому ногу, чи переламав крижі і глядиш, як він з трудом тягне задні ноги за собою й волочиться до своєї хати.

Чуєш ! Я кажу до своєї, бо і він має десь свою хату, там його люблять, кормлять, там може від маленького його виховали. Він не " дикий " кіт, коли перед хвилиною сидів коло мене і пестився

Ромку ! Чи ж його вина, що він приходить до кіточки ?

А може це не вина, а прекрасна доцільність найрозумнішого Творця.

Чи маємо право кидати колодою на Його мудрі замисли ?

Милосердними треба вам бути
Задля всього живого,
Бо життя це клейнот і чи ж є,
Що дорожче від нього.

Я скінчив і жду тепер на твою відповідь чи оборону .

Тайга 27. травня 1951.

* * * Н А І М ' Я Н И Н И * * *

Жінкомоянаймиліша! Дружинонайвірніша! Маме презолота!
Тобі, твоїй вічно молодій красі, твоїй невпинній праці-молитві,
твоїй доброті ... цей гімн співаю.

* * * . . . * * *

Бачу далеко у горах село. Приходство вечірнім сонцем
освічене, квіти в городці до відкритих вікон заглядають і якесь
маленьке босеньке дівчатко, граблями грядочку обравляє.

"Тіточко! А це як?" "Тіточко! А тепер добре буде?" "Тіточко!
А що тут посіяти?"

Біленька кіточка біля ніг леститься, засаджене насіння
лапками випорпує ... Недалеко за плотом, собачка жорови пасе
й теж час до часу прибігає поглянути, що маленький Сончик
напрацював і, на знак вдовolenня, хвостиком крутить.

"Марш, Дунай! Тіточко, та він мені всі грядочки порицькає!
Марш, Дунай! Дивися, Красуля до вівса пішла!"

Чому тітку кличеш на порятунок, моє солодке дитинча?
Чому не маму? Сирітко моя бездоляна! Не pestили тебе долоні
мами, не тулила ти своєї кучерявої голівоньки до її грудей, до
маминоного серця! Не бігла до мами новою суконкою очванитись.

Попелюшко моя замурзана! Без тепла ти хвілалась, без
пестощів ... одна-одинокa! Як мавпочка наслідувала що тітка
робить, а вона працювала й ти працювала!

Городець і земля - твоя мама. Вона тягла тебе, манила,
своїми рослинками pestила!

Тямиш, попелюшечко, ці хвилини тортур - невирозуміла
вчителька з тобою лекцію робить, бо ти приватно читалась, вікно
відкрите ... там, за вікном, чути стукіт мотики об камінь, там
тітка з другими садить - сіє, а ти у темній, без сонця кімнаті, ще
темніші задачі виробляєш, такі довгі, безконечно довгі !...

Твоє серце, твої думки там ... коло мами-землі, що пахне на сонці! Манить тебе й взиває до себе.

Де твої дитячі забави? Де діти-дівчатка, щоб гралася з ними? Сама одна, сама одніська, лиш тітка і дзядзьо, і Дунай... і кіточка біленька!

Квітко моя синьоока, проміння рідної мами тебе не гріли, сміхи й забави других дітей-товаришок тебе не росили! Сирітко передчасно споважніла!

Моє маленьке-стареньке!

Чи думав я, що там десь у підніжжі могучих Карпат, шум вічно зелених ялиць мале бойченя заколисує, що колись моїм має бути!

Тебе, зоре моя найдорожча, бабцею прозивають, кажуть, що волосся твоє побіліло! Але це помилка, велика помилка!

Бачу картину: забава-баль у Дрогобичі --

Сиджу збоку на кріслі, і дивлюсь, як пари в танці переливаються. І ввижається мені плесо ріки у місячному світлі, й русалки, що свої хороводи виводять, легенькі, як хмарочки, як мрія ...

І тебе, русалочко моя синьоока, з обтятими косами там бачу. Тебе розривають, ти з рук до рук переходиш. Бо зграбна ти й ніженьки твої зграбні, й грація, й ритм у ході, й у танці!

Це вже не бойченя зі зелених Карпат, це дама у товаристві - це царівна. Ти знала, що кому гарного сказати, для всіх мила, для всіх ввічлива, до всіх усміхнена.

Сидів я й думав: нехай всі мені чужі й з цих чужих я маю найкращу, найріднішу собі вибрати! Пари переливалися, а я вибирав. Перелітали картинки, як усміх солодкі, як зірки мерехтіли, як різні квітки мінялись і пахли! А я порівнював і шукав. Шукав найсолодшого усміху, найкращої зірки, найпахучішої квітки.

І завжди - завжди на одну мій зір злітав, на одній задержувався, одну голівку пестив, бо від тебе, зоре моя, не було кращої ні на балі в Дрогобичі, ані на цілому світі!

Твоїй красі цей гімн співаю!

Пам'ятаєш, моя квітко? Тоді, як царицю краси вибирали, бльочки купували, на котру найбільше голосів упаде... Тоді ти залякана прибігла до мене: "Роби щось, рятуй! Вони на мене купують, я втечу з забави!"

Перелякалося моє скромне дівчатко! Налякалося слави й почестей, і сотні зорів, що оглядатимуть тебе, як з короною на голові на руках кругом залі обнеситимуть! Очі одних пеститимуть справедливий вибір, а очі другі може й заздритимуть, чому це не їх стрінуло!

Я знаю, Доброто! Ти не пережила б цього, щоб тось через тебе мав біль чути, чи невдоволення. Щастя, що твоя хату йде, ти до других... Твоя радість, як другі радіють своєму щастю, що другі щасливі! Золотко моє! Я цілий новий бльочок купив і всіх сто карток виповнив прізвищем чужої... І ця чужа вийшла, її обносили, і вона була певна, що це вона найкраща... Та, тільки я один знав і ти це знала, що з твоїх скромних рук корону першенства одержала.

Але ти була більше щаслива від неї щастям і добром, яке їй зробила!

Твоїй доброті цей гімн співаю.

* * *

І знову бачу картину...

Львів. Багато кімнат. Підлога у кожній паркетова, блищить як дзеркало.

У ідальні самовар на окремій столику під стіною. Пара з нього йде, гості чай п'ють і ти, моє золотко, ніж ними. Ти йдеш чай наливати чи собі, чи комусь і краник не можеш прикрутити, а кип'яток тече й тече... вже склянка заповнена, а вода все ще тече... Ти зденеровано намагаєшся примкнути й не можеш, а кип'яток далі тече, вже верхом на підставку переливається..... а підлога блищить - фрутерована.....

І ти, моє бідацтво, підставляєш свою маленьку жменьку й ловиш кип'ячу воду, щоб тільки підлоги не замочити!

Це таке характеристичне! Ціла твоя предобра вдача виявилась! Правда! Ти тоді маленькою була, всього дев'ять чи десять років мала, але ти сьогодні така сама.

Щоб другому прикраси не зробити, щоб ніхто через тебе не мусів підлоги змивати, ти готова ще й сьогодні свою руку попарити!

Ти скромна! Така скромна, моє золото, аж до пересадил! Ти хотіла б життя так перейти, щоб ти - другим усе, а для тебе ніхто-нічого! Кожне добро, яке тобі хтонебудь вчинив, ти вдвоє - вчетверо звертаєш. Ти так довгу не любиш. Та й справедливості не знаєш. Хочеш більше дати, чим взяти, бо ти сама "покура"!

Твоїй покорі цей гімн співаю!

.

Сміялись з тебе, як ти кравецтва почала вчитись. Так, сміялись з тебе великі пані, казали, що це не лицює тобі. Але ти не звертала на це уваги.

Ти терпеливо ходила й училась, тоді, як другі вбирались і манікюри робили.

Твій манікюр - це наперсток і голка!

Кравчине моя! Від чого твої кучері посріблились, снігом притряслись? Чи не від цього вічного думання, як продовжити матерію, якої не вистачає? Як скроїти з трьох метрів це, на що три і півметра потрібно? Як другим, своїм клієнткам, утіху й несподіванку зробити і вшити краще, як собі бажали, й додати ще від себе прикрасу, якої не замовляли й не сподівались.

"За гроші робила, яка їй заслуга?"

Друже! Викинь це образливе слово! Воно несправедливе! Кривдить і очернює! Не за гроші вона робила. Робила, бо любить працю, робила, бо себе за ніщо має й думає, що "вона-ніщо" має другим служити.

Я не раз будився зі сну, лампа світилась, вона похилена над машиною шила. І я не знав: вечір це й вона ще спати не клалась, чи може ранок, а вона вже піднялась?

Так! При машині переловлював її часто, але ніколи не переловив її, щоб гроші рахувала! Щоб тішилась ними. Дістала, дали, то кинула там до спільної коробочки на креденсі і все! Там і я кидав, як щось заробив, спільно, разом!

А вона ніколи не знала, скільки там є, скільки її має!

Шити це тяжко, але опісля ціну за роботу сказати, це в неї найтяжче! Нераз зі сльозами в очах просила:

Я вже шити буду і все буду робити, тільки нехай би хтось інший за мене ціну вимірював і гроші відбирав.

Кравчине моя золота! Направду не почувуюсь гідним тебе моєю називати! Я самолюб, а ти ходяча доброта! Твої пальчики цілую з побожністю, як скарб, як святість ... Ці в'яно рухливі, з наперстком на середньому. Ти нераз у гості йшла й щойно перед дверима наперсток скидала.

Ти так з ним зрослася!

. . . * * * . . .

Ти скаржилась нераз заплакана, що молитись не вмієш!
"Навчи мене щиро молитись!" просила -

Золотко моє бідне! Тебе молитви вчити? Та це я і другі повинні прийти до тебе на ту науку. Не має й не може бути кращої молитви, як праця з Богом, для ближніх. Чому ж ти, грішнице моя, перед кожним краєнням матерії хрестисься? Чому, питаю? Чи це забобон такий? Ні! Це молитва твоя: "Кравчине небесна! Бережи мою руку, щоб матерії не зіпсувала! Поможи мені, Ісусе, з Тобою почати й докінчити це діло!"

Це твоя жива й правдива віра! Віра, що Вона ця Небесна Опікунка, є близько коло тебе, глядить на твої рухливі пальчики з голкою, на твої ножиці! Чи може бути краща віра й краща молитва?

Не буде питати Христос, хто скільки намолився, але: "Я був голоден, я був спрагнений, я був нагий ... чи послужили мені?"

Чуєш, Кравчине? "Я був нагий" ... Чи ти зодягнула? А хто ж більше від тебе зодягнув? Цілий день, від світанка до пізньої - пізньої ночі ... Ти зодягаєш. Отже хрестись і вий, кохана, й молись даліше ... по - своєму. І не лякайся, золотко, й не тривож себе, за тебе голка молитесь!

Це, напевно, найкраща й найсвятіша молитва!

. . . * * * . . .

З чого ж ти сповідатись будеш: "Злостилась".

Так, злостилась! Бо перед другими, що годинами примірюють і журнали переглядають, і нудять, і мучать тебе, а ти терпеливо їх примхи зносити мусиш, бо ти тільки кравчиня.... за гроші!

А потім, як відійдуть, ти розплачешся і вибухнеш, бо сил вже не стає дальше рівновагу держати! Це твій гріх! Це не гріх, це твоя жертва! Тягарі ближнього носити - це жертва!

Але примхи клієнток зносити - ще більша жертва! Це вже геройство! Магдалино моя! Грішнице превелика, що шиєш у неділю, не молишся і злостишся.

Успокойся!

Небесна Пряха пряде золоту ниточку й шле її в долину до тебе, щоб молитва твоєї голки: суконки, плащики й сорочинки мали по чім угору спинатись! І на вагу покладуть і важитимуть. З одного боку "злостилась" покладуть, а на другу шальку це, що було причиною злості! Як думаєш, грішнице? Чиє переважить?

* * *

І знову сон мені сниться!

Бачу тебе, моє кохання неоцінене, у Львові на Коперника - "під вежою". Дванадцятилітнє дівчатко з блакитними очками у вишиваній блюзочці.

Чи тямиш, як твій старший брат молодшого душив?

Так, на жарт борикались з собою. На ліжку його кинув й подушкою голову притиснув. А тобі, золотко, здавалось, що твій любий Фалюньо не має чим дихати, що душиться під подушкою. І ти просила: "Стефку! Пусти його! Стефку, я тебе прошу, пусти! Стефку я дам тобі 5 грошів."

"Дай 10, то пущу!"

"Ну! Вже - вже, дам 10, пусти!"

Я був у в'язниці, чи викупили мене? Чуєш, золотко, ці слова? Яку заслугу, за цих 10 грошів, ти собі купила? Та не думала ти тоді про заслугу! Ти жертву робила, ти любого брата рятувала!

Тим більша твоя заслуга!

* * *

І минуло скільки довгих років, і ти знову в'язя рятувала. Тямиш, як під тюрму ходила, там де віконце у дверях і ручка на дроті. І ти тягнула й дзвонила! Віконце відкривалося, ти просила їду передати, тим разом мені - своєму чоловікові, що сидів у тюрмі. І ключі у замку скреготіли й тяжкі куті двері відкривались і брали від тебе мишину й клуночок з хлібом; щодня мені ти приносила.

Тямиш ... Тобі паспорт відібрали, щоб у руках держати, тобі казали підлоги в лічницях шурувати.

І ти шувувала, й покірна була, щоб тільки для тюремщика хліб прийняли!

Це для мене ти жертва робила!

* * *

Знову минуло кілька довгих років. І ти сама у тюрмі найшлася. Тямиш, як вночі заїхали автом під нашу латку, ревізію робили, а потім нас забрали.

А цю довгу стайню пам'ятаєш, всі наші речі - твої нитки, й моточки, й шматочки - усе змішане на підлозі у тюрмі!

Це вдруге контролю робили, щоб для себе вкрати.

Ці шматочки - це рештки твоїх діток, що по світ розвіялись, твого серця, що поміж ближніх розділила.

Тюремщице золота! Правда, як прикро було тобі тепер від других хліб приймати! Як жаліла цих, що за брамою дистоявали, щоб пакунок тобі передати! Ти не себе в тюрмі жаліла, але їх, що на волі перед брамою!

Та ти завжди однакова!

Ти радієш, як другим пакунок приходить, а сумуєш, як для тебе, бо знаєш, скільки труду треба, щоб його запакувати й вислати.

І я питаю: за що ти, бідацтво моє, до тюрми потрапило? За яку провину, за який злочин тебе на заслання вивезли?

* * *

Золотко мое! Ти братчика Фалюня з-під подушки рятувала,
чому ж би й тебе не визволив Цей, що "в'язня викупити"
милосердям назвав.

Героїне моя золота! Що без сліз і нарікань несеш цю
кривдячу долю. Я вірю, що твоє визволення й поворот твій
недалекий!

Твій Фалюньо, що в небі, позбирає всі гроші, якими його
з-під подушки визволяла й викупить тебе з Сибіру.

Він віддячиться тобі, за мідяки - золотом заплатить!

* * *

Смійся Люба!

Твоя праця - це твоя молитва!

Твоя доброта - це твоя надія!

А твоя жертва - це твоє визволення й нагорода!

За всі свої "злости", що замість на клієнтах,
на мені їх зганяєш, поцілуй мене, кохана!

Як і я цілую з пошаною твої спрацьовані долоні
й усі твої пальчики, а передовсім
цей середній, що з наперстком. -

30. IX. 1951.

Володимир Сосюра

Нехай твої сивіють вії,
і тихше лине в жилах кров.

На цій землі усе старіє,
та не старіє лиш любов.

Хоч ти іще не посивіла
та фарбам я додав жалю,
бо, квітко серця сніжно-біла,
тебе незмінно я люблю.

Хоч і старенька, і з клюкою
в сухих і зморщених руках,
ти будеш вічно молодою
в моїх закоханих очах.

* * * В Г А Р Я Ч Ц І * * *

* * | * *

Пане докторе ! Зверніть увагу чи це не малярія ? Я на Полісся їздив, там комарі були, хмари комарів кусали.

Син, опісля хворів на малярію, на ношах ми його до лічниці несли. Війна тоді була і кулі на лічницю падали.

В мене криниця заблизько кльозету. Але я не міг її дальше копати, бо бачите, яка в мене малесенька площа. Говно комарі беруть воду, а вона заражена й так малярія !

Мене дуже болить голова над очима й там де живчик б'ється.

Страшний біль !

Пане докторе ! Дайте щось, щоб так не боліло.

Такі якісь кола бачу, як обручі великі - чи це різник, чи ще щось дальшого - в просторах ?

Я боюсь, щоб не впасти !

Як це коминяр на вершку комина стоїть двома ногами і вимітає? Я в Татрах не міг вниз дивитись - так у голові крутилось.

Я лягав на траву й так - повз на край провалля, але і тоді було лячно.

А тепер, Боже ! Яка глибока безодня !

Може я на ріжку місяця стою, а під ногами чорна яма вселенної ?

Жінка кладе мокрий рушник на голову. Я все бачу й розумію : вона сумна, бо при хворім треба завжди сумним бути.

Доктор щось шепче він не повинен при хворім шептати.

Я знаю, він каже, що зі мною дуже эле.

Він не вірить, але це, напевно, малярія.

Та я не міг дальше криниці відсунути, бо там вже пліт і чужий город.

Як я втішився, як вода показалась і Заглядав згори вниз, а там він довбав глину до відра.

Я боявся на дно криниці спускатись. Якби глина обсунулася і стіни стиснулися? Тоді ще бетонів не було, сама тільки яма у глині.

Яка радість була почути, що там внизу хлюпоче. І видно було, що ясніла калабанька, наче друге голубе небо.

І хмари там відбивались.

Правда? Це апостольський адміністратор був? Прийшов з канцлером відвідати мене.

Я пізнав, відразу пізнав і йому теж про комарів говорив ...

Він мене в чоло поцілував, я хотів його в руку, але вирвав, не дав.

Він дуже добрий для мене.

Я всіх пізнаю: жінку, лікаря і його пізнав. Ох! Як ця голова тріщить, навіть волосся болить, доторкнутись не можна.

. . . * * * . . .

Це вчора я з тюрми вийшов, а жінка з передачею йшла. Вона не знала, що мене випустили й ми на вулиці зустрілись.

Боже! Моя жінка! Я розплакався (так на вулиці) і не стидався, аж люди зглядались

Я зарослий, з бородою, - крамарі в дверях ставали, кланялись нам. Вони теж тішаться, що я вийшов.

Мама вмирала, а я не плакав. Я ще студентом був тоді. Усі з цвинтаря відійшли і грабар відійшов, аж тоді я заплакав, але цього ніхто не бачив.

І на фронті не плакав, аж тепер на вулиці як жінку побачив.

Рушник вже гарячий ... Що? Витягнути термометр?

.... 41! Чому жінка така сумна? ;

А я міг її не бачити, це так легенько один вистріл і тільки цей мур захляпаний кров'ю. За хвилину моя там бризне. Мене вже не мусіли б стригти, бо й так ціла голова обстрижена машинкою. Воно десь страшно так стояти і ждати, аж заболить ззаду? А що скоріше почувеш вистріл чи біль?

Воно може не болить довго ? А тепер так довго болить чоло і не перестає, навіть брови болять.

А я бачив, як розстрілюють. Засуджений сам впав собі яму, а потім зірвався почав тікати в сторону ліса. Тоді, один сів на коня, догнав його і прутиком завернув. Так, прутиком. А він мав лопату. Якби знав, що це прутик ? Але він не знав, він нічого не бачив, тільки жити хотів

Зле вцілів і він підносився у ямі, тоді зій з прутиком, з револьвера добив його.

Такі якісь великі кола бачу, як веселка на небі, у різних кольорах, а всі у цій ямі збігаються

Я тільки в коня стріляв, але зле вцілів, занизько, бо я не знаю де кінь мозок має.

І він не впав, стояв на всіх своїх чотирьох розчепіrenих ногах, кров текла йому з носа і плакав

Направду плакав. Сльози пливли йому з очей і так сумно дивився на мене. Аж другий взяв від мене револьвер і поправив, тоді впав і помер.

Я знаю він не помер, а згинув, але так, як добра людина вмирає ! Бо він мій приятель, він від смерти мене врятував всіх забрали, а я втік на нім. Кінь завжди до своїх тікає.

І я до приятеля стріляв ?

Він як собачка, бувало, залишу його перед ганком, а він стоїть на дощі чи морозі годину й дві, жде поки не вийду. Тоді заіржить з радості, сідаю й їдемо. Я ніколи його не прив'язував.

Як змерз у ноги, щоб розігріти їх, я біг спереду по снігу, а він за мною, цілком як собака.

Але я мусів застрілити його, бо він і так би згинув. Йому граната живіт розірвала, кишки звисали; він не міг жити, лиш мучився.

Я від мук його рятував. Людина зла, бо до людини стріляє, а він мій приятель і я йому добра бажав.

Чому це кожний так жити хоче, людина, звірина й мушка ?

* * *

Я вчора поголитись не міг, так чомусь руки дрижали. Ну, так тряслись, як старцеві. Я порізвався бритвою.

Це вже, певно, я хворий був, але голова ще вчора не боліла.

Як воно дивно! Ще вчора "аппел" був - це перевірка чи хто не втік уночі. Ми всі уставлялись в ряди, ключник двері відкривав і приходив начальник нас рахувати. Потім каву давали, а потім ми сорочки скидали й били блохи.

Їх сотки - тисячі, ціла підлога роїлась.

А потім мене визвали на переслухання і випустили.

Чому він бив цього жида? Жид на ліжко вилазив і до вікна заглядав, а він кричав, щоб злязав і бив кулаками по голові, по обличчю Кров з уст і носа пустилась. А він чей же мусів заглядати, до його щодня жінка приходила! Ставала десь там, на чийсь подвір'ю, за муром, і так дивились на себе.

Мені жаль було жида.

До мене теж мала жінка прийти, на далекий балькон, його видно було з нашого вікна. Я так тішився й ждав цієї зустрічі, але випустили скоріш.

Яблуко кухар дав. Чому мені? Тільки мені? Так мило всміхнувся.

Ексцеленція адміністратор добрий і цей кухар добрий, - яблуко мені дав.

* * || * *

А тепер на Сибірі я знову у гарячці.

Події йдуть, дні минають, недавно була неділя, а оце знову неділя.

А мені наче сон, наче маячення

Усе що цінне, чим дорожив колись, усе пропало.

Хата ! Власна хата ! Це мрія цілого життя. Звій городець, своя площа.

Може воно понад наші сили : площу купувати, до будови братись ?

Вкінці контракт підписаний - це моє, ось, від цих чотирьох паликів, які інженер забив. Чотирнадцять метрів довга, стільки ж і широка !

Я цілувати хотів ту землю. Щодня приходив, чи хто не забрав мені її, але палики стояли. Боже ! Скільки плянів, проектів хатини.

Я до подробиць обдумував, я знав де, в якому кутику що поставлю.

Хатинки ще не було, а я вже меблював її, строїв і пестив.

Жінка на вакації з дітьми поїхала, а я залишився будови пильнувати. А вона росла, з дня на день білшала : бетон, пивниці, стіни і крокви.

Прийїхала жінка, діти, хатка вже стояла ! Ще не тинкована, така - голі стіни !

Перша ніч у власній хаті !

Вона на горі, а в долині місто, ціле освічене електрикою, як на долоні. Вікна так низенько і я з ліжка місто оглядав.

Мені Нью-Йорк згадався, хмародери !

А потім електрику залучили. У всіх кімнатах так ясно, - ясно ! Високо і ясно !

А потім щіпки садив і прекрасний білий боз, живопліт з морви. Вулики під морвами поставив. Жінка спала, а я сидів у "своїй пасіці," слухав, як бджілки на очках воздух вахлюють, - радів, як вітер запах меду заніс. Цілими теплими ночами я там пересиджував.

Усе, всі мрії потоптані, з болотом змішані.

Нема хати, нема пасіки !

Хто забрав ? Не знаю.

Я нічого не знаю, чи я тут - на землі, чи може десь на іншій планеті. Чи живу, чи тільки маячу ?

Знімки. Скільки пересидів над ними, викликував, наświetлював, побільшав

Їздив ровером по цілій Лемківщині, знімав дерев'яні церкви, прекрасні закутини сіл, хати соломкою криті Все, все знімав, що тільки гарне було в моїм народі ; я так любив красу.

Де воно ? Мої альбоми кинули на підлогу, а потім до мішка, разом змішали, на авто і вивезли.

Стільки труду, стільки душі ? Це ж мої діти !

"Розтративши марно без тьми, жебрак одинокий".

Так жебрак !

А Лемківщина ?

Нема її. Перейшла буря, повітряна труба й здмухнула все - церкви, хати й нарід розпорошила, розгубила. Хто міг це зробити ? Але зробив. І тому я сплю, я ще не збудився. Тоді, як у вагон нас кинули, і двері засунули й ґрати на вікна почали забивати. Відтоді я не живу, а маючу. Там, десь над головою, на даху вагону сидів і сокирою по трубах валив тоді нас до гробу клали. Як у домовину цвяхи б'ють, так само гуде, як порожня бочка. А тут вагон дуднів, як домовина. Нас везли й везли. Земля кругла, майже на другий кінець цієї кулі переїхали. А може ні. Може десь на іншу планету

А Лемківщина, хата, знімки десь там далеко пропали. А між нами та чорна яма, що я в гарячці її завжди бачив.

Ні. Не перейти нам цієї ями.

От я й маючу.

* * *

В'язниця - тюрма.

Високі мури, поверхова кам'яниця, багато, багато вікон. Усі в ґратах, а за ґратами голови й очі. І очі й вуха. Ці вікна це ввесь зовнішній світ, це радіо і газета.

Я на столі спав, це так перед блохами, бо кололи як шпильочками. Стелив блюзу й штани, прикривався коциком і так спав. Та де там спав.

Всю ніч з одного боку на другий перекидався.

Десь на вулиці сильна лампа світилась, а ґрати у вікнах кидали полумані тіні на стелю. Пробудився й завжди перше кидалися у вічі це ті полумані ґрати на стелі.

Він мій учень. Перший підійшов до мене у лазні й привітався. Тата не мав, тільки мама - вбога зарібниця до нього приходила. Мама в суді, на сходах ставала, а він до заграбованого вікна вилазив і так якось на віддалі розмовляли зі собою.

Як вони могли розуміти себе? А розуміли.

Я бачив як глухонімі розмовляють. Одного разу вчителька цілу школу до музею припровадила й усі експонати їм пояснювала устами, очима, пальцями. Так, пальцями говорила, а як скоро, скоро. Вони питали, вона їм відповідала.

Але як мама зі сином порозумівалась? Вона цю мову не вчилась.

Вчилась! Вчилась! Мама знає мову дитини, а ще в тюрмі!

Ми довго вдвох ходили, вісім кроків туди, вісім назад, і тоді про маму мені оповідав. Просив, щоб відвідати його, якби мене скоріш випустили. Він думав, що вийде....

Чому це, як розстрілюють, то потилицю машинкою підстригають. Я бачив знімку, як усім ззаду волосся стригли. Навіщо це? Та ж куля й крізь волосся просверлиться. Це, певно, щоб цю ясну, підголену пляму було краще на мушку кріса брати. Це наче "шайба" на стрільниці.

Дівчині волосся цілими космиками на пісок падало. А може це тільки перед вішанням стрижуть, щоб намил на петля з волоссям не замоталась.

Я спати не міг, ці ґрати на стелі не давали й ця знімка, що я бачив. Мене випустили, а його розстріляли, але я мамі про це не сказав. Вона вірить, що він прийде, бо невинний.

Може дотепер ще вірить.

Але яблуко. Так яблуко нагадалось. Це ввечерю давали. Якусь темну воду, що капусняком звалась, добре, що гаряча. Вже до нашої казні зближався.

Цей, що бив жида, був перший, а ми в черзі за ним, я останній, бо останній прийшов.... Ждемо. Двері відкриваються і двох в'язнів, це кухарі, ставлять казан у дверях і великим черпаком начерпують кожному одну порцію. Ключник стоїть збоку, стереже, щоб хтось дві не дістав.

Я на кінці. Наливає мені кухар у мою мищину, а другою рукою, щоб ключник не бачив, дає яблуко. Так зручно, незаметно. Я поглянув, він усміхнувся. Ключі заскреготіли й двері закрились. І вже все. Я яблуко з'їв, а роки дальше плили, але яблука не змогли замулити.

Чому ж тепер на Сибірі, ти друже, мені пригадався? Хто ти? Селянин? Інтелігент? Чому якраз мені це яблуко дав? Чи хотів стан мій пошанувати, чи може знав мене? Може я вчив твої діти, може говорили про мене в хаті? Може!

А завжди тільки може! Чи живеш ще друже? Чи пам'ятаєш, що ти мені його дав. Бачиш, а я пам'ятаю.

Сибір такий чутливий на добро. Зла не пам'ятаю, хоча багато його було, а яблуко пам'ятаю й твій усміх бачу

18. травня 1952 р.

* * * Н А С В Я Т В Е Ч І Р * * *

Дорогі Панство ! Правдиво, з кожним місяцем і кожним роком ми для себе чимраз більше дорогі ! Зживаємося, стаємо на чужині для себе близькими, наче рідними.

Думаю, що якби прийшла хвилина розлук, нехай і дуже очікуваної й радісної, то нам жаль було б розлучатися. Може й плакали б деякі в цю радісну хвилину.

Отже, дорогі Панство ! Є два свята в році найбільші й найвеселіші: Різдво й Великдень. Вони починають і замикають земську дорогу Христа - Воплоченого Бога.

Хочу запитати Вас, яку картину приводить Вам перед очі це слово Різдво, а яку - слово Великдень? Думаю, що в усіх нас Різдво - це рідна хата, за вікнами зима й сніг і мете, а в хаті тепло й запах чогось смачного - припеченого.

І обов'язково коло кухні мама ! Десь там, даліше може й тато, але мама напевно!

Хато рідна й мамо дорога! Чому це Різдво так тісно з вами зв'язане?! Хата давно розвалена, мама давно в когилі, а Різдво рік-річно вас воскресає й стаєте обидвоє такими свіжими, виразними, наче б тут, коло мене.

.....

- Мамо! Скоро вечеря буде?

- Скоро діти! Як тільки зірку побачиш! І ми, діти, попритулювали носики до холодної шибки першої зірки вичікуємо. Вже стіл застеляють, Михайло приносить сніп зі стодоли, ставить у куті, а сестра плетену струцлю кладе на колоски, кажучи: "Це Ісусик!"

І не думайте дорогі! Для дітей це вже не струцля, а дійсний Ісусик! Їх очка там Його бачать: головку у дучерях і ручки дрібненькі, й хотіли б клякати й молитись до струцлі.

Повна кухня соломи, можна на підлогу сідати й з Бриськом бавитись!

Тато високий, з бородою, здимає зі шафи складану шопку: вона там завинена у газету цілий рік лежала. Струшує порох і ставить на тримудці.

Дітям очка заблищали! Стаєнка, жолуб і вже не струцля, а правдивий Ісусик на сні обидві ручки простягає, а Мати Божа така гарна, молоденька й старенький Йосиф на палиці обперся; коровка і осел, пастушок з білим баранчиком на руках і багато баранчиків, а на верху - дзвіночок і янголик за ниточку тягне.

Таки справжній дзвінок! Вже не знаю чи він окляний був, чи срібний, але ми янголикові помагали, то дійсно дзвонив так ніжненько-тихенько, це в небі так гарно дзвонять!

Шопко моя! Мене на Сибір вивозили, а я залишив тебе на креденсі, тебе, мій найбільший скарбе з дитячих літ! Чому забув тебе взяти? Ти для мене у тайзі, була б тепер вдєсятеро дорожча й цінніша.

Тверді руки тебе там нашли й своїм дітям кинули, як образець без вартости, а вони подерли мою цінність і святість.

- - * * * - -

Перша зірка з'явилась! І не одна, а більше! Ціле небо в зорях! Мерехтять так близько, низенько.

Тато просфору медом смаує, такі маленькі кусочки по два до купочки ліпить.

Дві свічки у срібних свічниках на стіл ставить. З борщу пара йде. Мама хвартушок знімає, час починати. Молитва вголос, таріль з борщем на бік перехилився, бо там сіно під сподом, Оля поправляє.

Тато тарільчик з просфорою бере, до мами підходить, цілуються : * Христос рождається! * Потім підходить до нас, дітей, щось навчає, щоб чемними були й мами слухали, а булочка з медом така солодка! Рахуємо вушка в борщі. Влада дістала одно більше ...

І так дальше і дальше! А потім кутя й Оля десь вийшла ...

Дзвінок у крайній кімнаті, біжимо, а там анголик деревце приніс, ще бачили, як вибігав ...

Ялінка вся в огнях, уся в світлі.

- - * * * - -

По селі співи, коляди і пси гавкають!

Із зіркою йдуть! От вже до школи зайшли. Тепер, напевно, до нас.

Бог предвічний народився! А зірка крутиться й три царі, один на верблюді раз угорі, а раз внизу

Ми біля вікна, нас четверо.

Боже! Яке гарне Різдво! Яке цікаве! Ти заходиш у душу дитяти так далеко, глибоко, що ні десятки років, ні тисячі кілометрів не дають Тебе й цих найкращих хвилин призабути.

Навпаки! Сьогодні, в снігах на Сибірі, ці любі хвилини, як зорі на небі, ще ясніші, ще ближчі, як там у рідному краю.

Це Різдво! Такі спомини з малими змінами у нас, тут присутніх, це слово наводить на думку про минуле.

Різдво! Це родинне свято! Свято Матері і Дитятка у жолубі.

Де ти не був би, чи на засланні в Сибірі, чи у Франції на роботах, чи в далекій Америці - воно завжди тобі рідну хату нагадає! І така туга тебе огорне, що якби можна, то не лякався б ні снігів, ні морозів, ні глибоких океанів, а гнав би, щоб у цю хвилину стати там, коло вас, наші рідні коло спільного столу, у теплій хаті.

Пригадуєте собі, мої дорогі, Лепкого: "Перша зірка"?

Він лікарем у Відні був.

- Що, Іване? Святий Вечір завтра!

- Так, дійсно! Святий Вечір!

Ліг на канапі і курив цигарку за цигаркою. Згадав рідний край і дівчину, що його любила, а він її покинув.

- Іване! Пакуй мені валізу! Я їду!

- Де пан їдуть?

- Їду! До Галичини їду! Пакуй, скоро!

І поїзд дуднить, а потім конята тягнуть сніжки снігами... От воно, село і знайоме приходство.

І двері гостинно відкриваються, виходить господар і господиня, вітають засніженого гостя з далекієї столиці.

Запах вечері з кухні доходить. Де ж вона? Чому не виходить, чому його не вітає?

Несміло запитує про неї.

Веде його господар до вікна. На дворі смеркалося, бані дерев'яної церковці на тлі неба темніли. Показує цвинтар на горбочку, невеличку могилку й новий хрест на ній.

Вона там! - сказав.

Стояли всі троє біля вікна, гляділи на хрест і на першу зірку, що над цвинтарем світила.

. . . * * * . . .

Напевно, у ніяку іншу ніч стратосфера не є так переповнена хвилями думок і туги, як у цю Святу Ніч. Ці хвилі збігаються, перехрещуються: одні від нас до них там у рідний край летять, а другі - від них, шукають нас у далеких снігах, чи за морем і ми єднаємось, і хоч далеко від себе, а до спільного стола разом, думками засідаємо.

. . . * * * . . .

Мій брат був у Рахові на Закарпатті. Тоді ще Польща була і Карпати були границею двох держав. Прийшло Різдво - полонини й ліси в снігах дрімали. Наше село Тарнава останнє у півніжжі Карпат.

Панораму полонин ми з вікна щодня оглядали. І знаєте, ми до святої вечері готовились і вже сіно на стіл стелили, як пес загавкав і несподіваний гість у хату ввійшов - мій брат Роман з-за Карпат. Без пашпорту, а так, бродив снігами - лісами з одним тільки компасом у руці. Це рідна хата в Святий Вечір! Це туга за нею! А які ж сніги чи простори туга не переможе!

. . . * * * . . .

Я обслуговував лічницю у Сяноці. Напереміну з латинським священиком щодругу неділю відправляв там Службу Божу для хворих. І було їх багато - всі залі, всі ліжка заповнені.

І невеличка каплиця в неділю була повна реконвалесцентів, та ще й по залах св. Причастя тяжко хворим розносив.

І прийшло Різдво! Я проповідь приготував і не було для кого її говорити.

Капличка, крім кількох польок - монахинь, була порожня ... і залі теж порожні. Де ж хворі? Всі роз'їхалися. Вчора возами зі сіл приїздили і на святу вечерю до хат позабирали.

А монахині мені пояснили, що так є щорозу, ніяка сила їх у лічниці не вдержить.

. . . * * * . . .

А Великдень! Що це слово ворушить у душі? Яку картину, мої дорогі, бачите при цьому слові?

Бо я бачу: ранок такий холодний, інеєм вкритий, з-за дерев велике, червоне сонце викочується, з церкви процесія виходить, хоругви, фани й образи ... І тато з кропилом виходить, дзвони дзвонять. Боже! Як ці дзвони радісно дзвонять! Хор "Христос воскрес" співає. А крім церкви на мураві паски, булки, яйця і ковбаса хвостик показує, і хрін, і плесканка білого сира. Тато ходить з кропилом і кропить, кропить ... Жінки плахти відслонюють, щоб капелька їх паски не минула й відкриті пляшки догори підносять. Лиш я усміхнені, всі такі раді, такі добрі, нема ворогів, цілий нарід - одна велика родина! Всім цілував би, всім простив би, бо Христос воскрес і так легко на душі.

А під церквою вози стоять і господарі у мистих плахтах висаджують паски на віз, коні з місця рвуть і біатоги свистять.

Хто перший доведе до хати й покуштує, того щастя жде в цьому році! А ми, діти, стоїмо на ганку й дивимося, як вози переганяються, як піші з пасками на плечах з-перед возів утікають, коням з дороги вступаються. Хто перший попоїв, мав право на дзвіницю лізти й дзвонити.

І дзвонили, дзвонили ввесь день без перерви! Де там - три дні ... А там так страшно на дзвіниці! Ціла трясеться, сходи дрижать, дзвони гудуть, до вуха треба кричати, щоб тебе почули. А що, як дзвін відірветься й упаде? І дзвіниця завалиться?

Але і дзвін не відривався й дзвіниця стояла. А потім - гагілки коло церкви. Дівчата за руки держаться, а другі попід руки переходять або по руках, наче по мості, перебігають.

Парубки вежі-обороги будують, такі високі, на чотири поверхи й так кругом церкви ходять.

А в кожного з нас писанка в руках! "А ну, тупнімся, чия сильніша".

Чи й ви таку картину бачите?

Там тепла хата й родина, а тут вже воздух, простір і народ!

Там Мати Божа, св. Йосиф і Дитятко в жолубі, а тут багато, багато людей, людей рідних - близьких!

Це народне свято, спільне свято всіх людей, цілого села, цілого краю, цілої нашої країни!

Там жайворонки у гніздечку в житі пискляточка гріє, а тут, цей жайворонки, вилетів у простори, понад ниви, понад жита до ясного сонця і Творцеві свою пісню співає!

Різдво й Великдень - два найбільші свята.

І в нашому житті є такі два свята, дві дати! Дата народження і дата воскресіння до нового життя. Цю другу дату ми так з поганства, не зовсім слушно датою смерти називаємо. На портретах великих людей ці дві дати находимо, внизу одна маленькою зіркою позначена, а друга - хрестиком.

Але в Христа Ісуса поміж ці дві дати - Різдво й Великодні вплелась ще третя, як символ великого терпіння, великої жертви і найбільшого героїства - це дата Великої П'ятниці.

А бувають краї на кулі земській, у яких ще й сьогодні деяким, скажу більшим людям, під їх портретами вміщують ще й таку третю дату, дату своєрідної п'ятниці, дату героїського терпіння за якусь велику й чесну любов.

Таку дату, золотими числами вириту, дістав у дарі Тарас Шевченко 1848! Дата його виселення, його неволі.

Таку третю дату дістали і ми. І на наших грудях вона блищить (золота медаль) з датою 1950, ~~датою~~ нашого, нехай маленького, героїства, нашого незаслуженого терпіння, нашої прямої й чесною дороги!

І ми горді! Ми чванимось цією датою, бо вона врятувала наш найбільший скарб - нашу віру, честь і присягу!

З нас ніхто не жаліє, що вона, ця дата, своїм терпінням записала кілька сторінок нашого життя.

Я спершу собі легковажив це терпіння. Хвилинами здавалось мені, що його зовсім нема. Бо й що х ? Живемо цілою родиною як і там, у рідному краю жили.

Працюємо й за працю дістаємо винагороду як і там діставали. Молимося по стрихах і коморах, як і там молились. Де ж вкінці це терпіння? А воно є, на кожному кроці його відчуваємо й що далі, то більше відчуватимемо. Чую в о.Микитка на жовтачку захворіли. Якась є причина до цього. Брак чогось відживчого в нашій їжі, може якихось вітамінів.

І дедалі, то більше організм кожного з нас нищитиме й гаснутиме. І на це нема ради, бо поміч з краю біде маліти, а наші сили будуть з кожним місяцем слабнути. А праця тяжка, праця виснажуюча. Чи це тому може, що з бюро опівночі, як затуманений вертається, чи тому, що з тайги ледеве ногами волочить і тільки ліжка прагне? Чи вкінці тому, що пилою тягне й опісля рук не чує й неділі жде, щоб м'язи відпочити!

Це наші фізичні терпіння! А душевні?

Шевченко, відай, сам одинокий інтелігент - українець карався в Орській кріпості десять довгих років.

Грабовський сам один-одніський відбував своє заслання поміж добрими якутами. Мав свою власну колибу і мав що їсти, і ходив собі рибу ловити, міг раз на півроку своїх земляків відвідати, які на сотки кілометрів жили від нього. І дивувались якути чому він хворіє, за чим він тужить? Чому з вжди про якесь чародійне слово говорить, що його тут нема, а він його прагне, без нього, як квітка без сонця, в'яне і гине.

Воля - це чародійне слово!

Мої дорогі ! І нам цього одного слова бракує й наша душа його прагне й без нього хворіє.

І нам дивуються! Мають хати, мають клуб, бібліотеку й кіно, мають столовку й водку, і два магазини, будуть і електрику мати, й водопроводи, й радіо. Чого ж їм більше потрібно ?

А нас це все не тішить, нам хочеться цього чародійного слова, його вичікуємо, без нього, як риба без води, не можемо жити ! І це є наше найважливіше душевне терпіння. Більшого й непотрібно !

Та в цих терпіннях дав нам Всевишній і одну велику радість, якої не мав ні Шевченко, ні поет Грабовський, ні тисячі - тисячі інших виселенців. А ми її маємо. Цією радістю, цим рятунком нашим, що не дає нам душевно завмерти, занидіти, скажу "стайговатіти" є це, що ми не самі, що нас більше.

В Красноярьському краю двоє молодят звінчатись хочуть і сотні кілометрів радо поїхали б, щоб тільки католицького священика віднайти.

А нас вісім повних священичих родин, та ще сім безженних священиків і один фармацевт, і правник, і професор!

Це наша велика родина у тайзі!

.....

Ладунки електрики є плюс і мінус. При зближенні вони виладовуються, перескакують до себе, мішаються, аж поки зовсім не зрівняються.

Ллю каву до холодного горнятка, горнятко оґріватиметься, а кава буде остуджуватися, аж температура обох однаковою стане. Так є при зближенні двох душ, людини з людиною.

Будуть так довго своїми думками ділитись, поки не вирівняються. Хто має більше, дасть другому більше, хто має менше, то більше скористає. Тому подружжя, чоловік і жінка, по довгому співжитті, розуміються без слів і свої думки відгадують.

.....

Пригадайте собі наші перші стрічі, які чужі були ми для себе, якою загадкою один для одного. Може воно й цікаві такі перші розмови незнайомих людей, що так багато-багато цікавого собі взаємно дають. Але не лякайтесь, що збуденніємо.

В нас є дві кіточки й вони завжди майже однаково бавляться. А все ж таки, бувають позиції і сцени такі цікаві, що п.Наталя чи п.Зоня скликають цілу нашу громаду з-під ч.36, щоб на їх подивитись.

А людина багато цікавіша від кіточки!

Душа, розум і думка людини майже без границь, вони ж нас, і тільки вони, від других сотворінь відрізняють, а до янголів уподібнюють. Бо й де ж є образ і подoba Божа в нас, як не в душі, яка розумом, думкою й мовою себе проявляє?

Нічо нового під сонцем і цей самий місяць, світив над Вавилоном, що тепер над тайгою, а все ж таки для нас воно все нове, бо кожна людина інша, інакше відчуває і переживає.

Нема на дереві двох листків однакових, нема на земській кулі двох людей, щоб однакові зморшки чи вирутасики на пучках пальців мали.

Тим більше, нема двох людей, щоб їх душі однаковими думками чи словами проявлялись!

Тому ціню я наші стрічі, наші дружні сходини, бо ми ще цілком не виговорились, бо наші ладунки електрики далеко не вирівнялись, бо нашим теплом, що в душі, ми ще зі собою взаємно не поділились.

Такі сходини є нагодою до цього. Простою, не штучною. Ділимось незначними враженнями, думками, часті і звичайною журбою, як касир - получка чи "сливочне" масло.

Цим вони власне цінні, що душі діляться без шумних програм, - відчитів, рефератів чи реколекцій, а так собі, у звичайній розмові між друзями за столом при сніданці чаю чи при брашці.

Прийду тепер до "пльоток". Ми їх злою прикметою в людини вважаємо. Дізнався щось і вже біжить до другої хати, щоб там розказати! Я вважаю, що це дуже гадна прикмета людини в тайзі. Що я знаю, це хотів би й другим казати, що я вчора цікавого перечитав, це другим хочу віднести, мав я хвилину душевного покорму - хочу, щоб і другі це саме переживали.

Це наші "пльотки" й я їх хвалю, бо вони природні, а на вигнанні - конечні.

І ми, на правду, дякуймо Богові, що нас є більше. Я написав щось нового, якісь думки кинув на папір, можливо, що вони наївні і дурненькі, але біжу до моїх любих друзів до родини Сірецьких чи Левицьких, чи друзів Горечка або Онищука, чи до напарника Гузана і їм читаю, а вони дивуються, що я їм опісля дякую.

А це мені велике добро від Бога, що є перед ким думками ділитись ! Бо думка, як курятко, не хоче довго в шкаралупці сидіти, хоче на волю, до других летіти! Та ще, якщо другі на цю саму тайгову струну настроєні, що й моя.

А подумайте, мої дорогі, що Вас нема, і моєї дружини нема, тільки я сам і ці чесні косооки бідні нанайці.

До кого тоді летіти й "пльотки" своєї душі розносити ?

А чи це не велике щастя від Бога, що й поетку маємо між нами? На правду, правдиву поетку! Що в цих обставинах не може друкувати, але має, пише й буде друкувати. Маю повну надію її книжечку в своїх руках держати й своїм внукам з цілим жаром молодой душі читати !

* * *

А тепер ще, дорогі, хотів би Вам бажання зложити.

У 84-му псалмі, на IX часі, читаю слова, які вже давно, як нездійснима мрія, запали мені в душу. А я так хотів би, щоб мрія сповнилася і її вже не мрію, а дійсність, як прекрасний килим, до ніг Вам покласти.

"Милосердя й правда стрітилися, справедливість і мир поцілувалися !"

І не думайте, дорогі, що тому тільки я полюбив цю думку, бо є там згадка про поцілунки. Хоча в такі великі свята, як Різдество й Великдень і чужі стають рідними, й у радості, як невинні діти, в обійми кидаються й цілуються. А тут тільки справедливість і мир поцілувалися. А їм можна ! Бо вони такі взнесли, такі гарні, такі нам бажані !

Нам любо дивитися, як вони обидвоє, так довго-довго небачені в нас на землі, а тепер прийшли, стрінулися і вітаються.

Справедливість і мир! Від непам'ятних сторіч історії, від Вавилону чи Єгипту почавши, вас не було й не було! Завжди тільки кривда, завжди знущання, завжди тортури й в'язниці, невинними й чесними перепоვნені!

Завжди луни пожегарів, тупіт кінських копит і брякєт оружжя, завжди тільки війни й кров і плач матерів, і довгі - довжелезні ряди невільників, які в далекі - чужі краї волочили кайдани.

І завжди туга на чужині за опущеним краєм, за рідною хатою, за мамою й за вами обидвома - за справедливістю й за миром!

Дитятко у жолубі народилося й янголи про мир пісню співали, мир на землі заповідали!

Але Дитятко підросло й сказало: "Приїде мир, але вперед меч його попередить. Мене гонили і вас гонитимуть!"

І дійсно! Прийшли горючі стовпи Нерона й арени з дикими звірями, і довгий - довгий ряд мучеників й ісповідників. І ряд цей ще не скінчився, ціла наша ієрархія пішла далекими снігами його доповнити. Ні один на своєму престолі не залишився! І ми їх слідами пішли зі своїми маленькими терпіннями.

Але пісню янголів "На землі мир!" даліше в просторах чути, вона летить і зближається, а сьогодні, коли зорі до землі зблизились, пісня ця ближчою стає. Її ось - ось над високими кедрами почуємо. Ще трохи, а справедливість і мир поцілюються!

Цього Вам, мої дорогі, бажаю! Не бажаю, що бажається те, що далеке, а воно вже близьке, вже стукає в замерзле віконце Вашої хати.

* * *

І бачу цю мрію сповнену.

Справедливість і мир запанували, нема тюрем, нема Сибіру. Нема вже озброєнь, нема атомових бомб, нема вже страху держави перед державою, бо на землі мир!

Нема кордонів, нема пашпортів, вся земля - одна родина. Нема залізної занавіси. Преса, книгарня і пошта всі кінці земської кулі в'яжуть і їх обслуговують.

Гармати на плуги перетоплені. Воєнні авта й літаки мирних жителів возять. Атомово енергія по хатах нам світить, фабрики й млини порушує.

По церквах молитва й пісня несеться, вільна й свободна !
"Слава во вишних Богу, бо на землі мир !"

А друг Горечко сидить за бюрком, слухає оперу з Міляно й пише оголошення до газет - скликає з'їзд усіх нас, що в Корейському Мисі - й на Кучах.

З'їзд до Львова.

І ми ідемо на його заклик.

А там, у Львові, ракетний літак жде нас і везе на підвечірок до Швайцарії. Срібноволосі пані у ресторані каву зі сметанкою п'ють: "Тату ! Не будь ординарний", - пригадують, а ми, молоді: Христа й Богдан, і всі Микитятка, й Фільцьо з братчиком у гори ідемо ! По ледняках Монт - Блянку спинаємось ! І Горечко з нами !

Там гостинниця привітна.

Друг Оришук по - французькому вино замовляє, о.Левицький і Підлісецький з якоюсь гарною англійкою розмовляють. Хтось у кутику вірш укладає, не про сльози й терпіння, але вірш радості, хвали й подяки !

А потім ще нам Африки забажалось, бо ще не бачили. Отже, ракета затріщала й перелякані орли під хмари зірвались ! Летимо і крізь вікна в долину дивимось. Там море під нами хвилює й Мальта, і Сіцилія, й Капрі з пальмами й кипарисами лежить вдолині ! І ми вже в Єгипті. Стоїмо під пірамідами. Богдан на голову сфінкса виліз, а Фільцьо на його лапі положився.

Тут колись давно свята Родина з Ісусиком відпочивали, як з вигнання до рідної хати верталися !

І ми такі раді - раді, бо тайга нас на вигнанні з'єднала й близькими зробила, а Боже Дитятко нам мир принесло й у рідну хату повернуло !

І ми стали веселими, як діти !

І це моє сердечне бажання Вам, мої дорогі !

Христос раждається !

12. XII. 1951.

* * ПЕРШИЙ ПОЦІЛУНОК * *

Чи пам'ятаєте пані Наталю, цей чарівний ввчір ?

Ми сиділи на ганку, тайга нам до стіп стелалась, а місяць сходив над Амуром великий, червоний, децю зачарований.

Ви сказали : "Дощ буде завтра !"

З тайги якісь таємні звуки доходили, якісь незнані птаці перекликалились тайга шептала своєю споконвітною думою.

Ні, щось не так ! Надто сентиментально ! "Тайга до стіп стелилась ?"

Тайга це : ліс, дерева, корчі, папороті, і рої марів, як вона може стелитись ?

Дальше, ми були в трійку : він, я, і ви, пані, отже ваш муж нехай буде спокійний ! І, ви не сиділи, ми обидва сиділи, а ви стояли, обперті об одвірок хати.

Ми говорили про поцілунки, ви тільки прислуховувались цій філософській розмові. Він твердив, що поцілунок небезпечний і веде до зла, головню між нареченими.

Я боявся перечити, бо що й говорити, останній поцілунок, з теперішньою жінкою, довів дійсно аж до шлюбу.

Це, ніби, не таке велике зло, і я зовсім з нього задоволений, але жінка, як - "коли....." більше навікає на мене, каже, що я ні до чого, бо городу не корчую. А внаправду, не можу.

Але подумайте, пані Наталю :

- Чарівна - місячна ніч, вони любляться, якась незнана, невидима сила тягне їх до себе, вона клонить кудеряву головку йому на рам'я.....

Ну й скажіть, чи можна, тоді, не поцілувати холодкі уста ?

Може й можна, але треба в грудях "не се і денько, а лиш камінь мати."

Тоді ви, пані, запитали мене, чи крім жінки цілувала мене якась панна.

Гм ! Я боявся відповісти, бо жінка сиділа при машині, а двері були відчинені, але тепер, її нема, то вам розкажу.

Послухайте :

Я був, тоді, в І-ій класі і було мені, левно, сім років. Мої сестри були старші від мене, і мали товаришку Іринку. Ми були на селі, а Іринка в місті. Її батьки приїздили до нас в гості і ми тоді бавились разом.

Пам'ятаю такий самий чудовий вечір, тільки що місяця не було, а може й був, та я на нього тоді не дивився. Батьки на ганку сиділи, а ми - діти бавилися на подвір'ю.

Бавилися в " крадені яйця " .

Ви, пані, не знаєте цієї забави ? Така собі по середині границя, а по одному боці колісце - гніздечко з трьома камінчиками, себто яєчками, а по другому боці друге таке.

Діти діляться пополювині і одна сторона старається другій викрасти ці яєчка. А як зловлять тебе з украденим яєчком, себто діткнуть рукою, то ти зачарований - у неволі, а яєчко відбирають.

Та що вам буду об'яснити, й так бавитися не будете.

А ми, тоді, бавилися, і вона - Іринка з нами. Ну, й я добіг до чужого краю, вкрав одне яєчко і з ним тікав.

А ви знаєте, пані, як діти бавляться, це для них не забава, а велике й правдиве переживання. Очі горять, обличчя пашить, наче в гарячці, рухи нервові мама вечеряти кличе, вони не чують

Так було тоді зі мною.

Я не тямив себе, я був герой. Я біг з яєчком, та й там сталося щось страшне, страшніше, як усе на світі : вона - Іринка заступає мені дорогу, ловить мене, й бере до неволі.

Пані ! Ви цього ніколи не зрозумієте ! Дівчина хлопця бере до неволі ! А дівчат і в Січ не пускали !

Вона спокійно розтуляє мою долоню і мій камінчик мені відбирає.

Боже ! Який сором, яка ганьба !

Зі мною щось таке тоді діялось, якби хтось найбільший скарб мені забрав, і скарб, і хлоп'ячу честь, і все Більшого горя я в житті ніколи не мав. І я розплакався Я стояв на цьому місці, на якому зачарувала мене, а сльози лились

А вона була добра. Відчула моє безмежне горе, підійшла до мене, відняла мої кулачки, від заплаканих очей, і всміхнулася :

- Та не плач ! Та ж це тільки забава ! Ну не плач ! .. Мені прикро.

І поцілувала мене.

Чуєте пані ! Іринка мене поцілувала !

І я, дійсно, перестав плакати, але й утік, і сховався за хату. Мене кликали, й вона кликала, але я цього вечора більше не вийшов.

І це був мій перший поцілунок.

Та не думайте, пані, що дитина любови не відчуває.

Я відразу полюбив її. Я відчув, що вона добра для мене.

Вона з батьками ще не раз приїздила до нас, але я більше з нею не бавився. Я ховався за хату, заглядав відтіля, як злодій, і ніяка сила була б мене не виягнула й не припровадила до неї.

Я так стидався своєї першої любови.

Ми - діти підросли, а її поцілунок я лелію в серці, як скарб, як мрію.

І ще раз у житті довелось мені стрінути першу любов.

Вже дорослим мужчиною відвідав я одного разу це село, - село моїх дитячих літ і забав. Як усе змінилось ! Ні ганку, ні винограду кругом нього, ані цієї вишні, що такі боні - великі овочі родила.

А подвір'я таке маленьке !

Я на піску зазначив колісце, і три камічки поклав, і став на цьому місці, де вона мене зачарувала.

І я рішився відвідати її батьків у містечку, запитати про неї. Тата не було - помер, брат при війську, а мама сказала, що Іринка вийшла заміж, і є тепер учителькою в невеликому селі.

І чи вірите, пані Наталю, я пішов там, до цього села, - до неї. І бачив її кімнатку, чистенько - милу і квіти у флаконах. Вона сиділа при вікні й вишивала.

Піднеслась спокійно на моє привітання.

Ми сиділи разом при столі і розмовляли, як друзі, як близькі, як брат із сестрою.

Я нагадав їй цей перший поцілунок і сказав їй, що це найкращий скарб, який ховаю у душі, як вияв невинного, дитячого серця.

І ми попрощалися.

Я відійшов, а на прощання поцілував її, але тільки у руку.

Де ти, Іринко, тепер ? Чи живеш ще ?

А хто ж дав мені право до тебе на " ТИ " говорити ?

Ти ж чоловіка маєш, а певно й діти. Ні ! Ти сама мені дала, цим першим дитячим поцілунком.

24. 6. 1951.

Підготовляючи передрук споминок " МОЯ РІДНЯ " , я одержав листа від оця Мирона Підлісецького, який ділив долю заслання разом з моїми родичами. Я уважав, що зміст того листа буде доповненням і останнім розділом на життєвому шляху мого батька.

Думаю, що отець Мирон не візьме мені за зле, що без Його дозволу подаю зміст листа у тому доповненому передруку споминок.

Слава Ісусу Христу !

3.1.1984

Дорогі Високоповажані Панство !

Ми дуже раді тому, що маємо можливість поділитися своїми добрими і милими споминами зі спільного прокивання на засланні з незабутніми дорогими для нас "цьоцею і "вуйцьом".

Такими титулами ми взаємно обмінювалися, якраз за звичаєм і прикладом Ваших найдорожчих батьків пані Софії і оця Степана Венгриновичів.

Героїчні і трагічні роки кінця сорокових і початку п'ятдесятих нашого століття створили глибокі душевні переживання у нас усіх, що жили тут на нашій рідній землі і за її межами. Цей відрізок часу нашого існування, що нам був призначений Божим Провидінням, у тому складному періоді історії нашої Церкви і нашої Батьківщини, причинився до своєрідного споріднення з усіма тими дорогими особами, з якими радо ділили спільною долею в ім'я вищої ідеї.

Пережили ми всі у своєму віці час випробування, кожен по-своєму, кожна сім'я по-своєму : час юності, час зрілості, мужності, старості - у жертві.

Про це гарно висловлювався бл. пам'яті Ваш дідуський батько о. Степан, що згадується в надісланій нам книжечці і на перших її сторінках.

З Божої ласки нам було дано так думати, так діяти і вибрати свій життєвий шлях, щоб дати свідчення мартирології нашої Церкви.

Спокій душевний і радість, і навіть щастя в несенні хрестів, в обмеженнях, в неволі, гуртували нас усіх в періоді вичікування переслідування, в самому переслідуванні і в час позбавлення волі, в пивницях, в таборах, на засланні, в далекій дорозі, на Далекий Схід.

Для нас великим скарбом залишилася ця книжечка, за що дякуємо, ці есеї о.Степана, нашого "вуйця", бо там пробивається також наша спільна душа, все передумане, все пережите, драматичне і трагічне, але й може найдорожче в нашому житті.

Нас везли в товарних, в "телячих", як висловлювалися, вагонах цілий місяць, від 6 травня до 4 червня 1950 року аж до Хабаровська. Нас, західняків-засланців, везли на Схід, а східняків на Захід, так ми завважили на сибірських зупинках.

Ми були в таборі, у Брошневі коло Калуша, інші були в коломийському таборі, Ваші перебували в Бориславі. По дорозі вагони злучили і всі поїхали в глибину безмежних просторів. Жінки мали дозвіл на деяких зупинках ходити по зупи і кип'яток. Мужчин не випускали з вагонів, аж в Омську на Сибірі дали можливість покупатись в лазнях.

Там відбулось перше ширше знайомство окремо, звичайно, з мужчинами мужчин, з жінками жінок. Там заплізналася моя дружина з панею Венгринович.

В Хабаровську нас висадили з вагонів на площу і там уже нас не доглядали вояки з конвою. А там наші спільники давньої долі підходили до нас і висловлювались : "Нас гонили й вас гонять".

Ночували під голим небом. Як мило було почути в ночі пісню "За Україну, за її волю" і т.д.

На другий день повезли машинами на берег ріки Амур, навантажили на барку і корабель потягнув вниз ріки аж під Комсомольськ. Три доби пливли.

Потім завезли на протіку ріки, коло селища Іннокентівка і там наша нова околиця, нове місце проживання :

високий берег - серед високих трав опинилися з своїми речами і там на мішках, на клунках відправили дякі отці першу Службу Божу.

Запам'ятав собі якраз о. Степана з піднесеними руками під час відправи. Яка жертва справжня, жертва життя!

Божа воля була залишити своє тіло у страждальній, холодній тайзі!

Нас примістили в шатрах - наметах. Не довго там перебували. Ми застали там наших людей, переселенців з попереднього року і вони нас забрали до себе до примітивних хат.

Відразу взялися за городи, щоб трохи себе забезпечити на зиму. Потім пішло корчування тайги і будівництво хат "на пару".

Вуйцьо взяли собі напарника на будівництво о. Костя Котлярчука, мали обидва можливість до зими закінчити, бо добре вуйцьо розумівся на будівництві. Справді зимували в хаті вже дві сім'ї, шість осіб. Не було тільки цегли, металічні ogrівали кухні.

Тяжка була зима, бо були сильні морози - 45.

Після закінчення будівництва дому працювали обидвоє так як це згадано в книжці.

Молоді священники ходили далеко в тайгу 8 км. кожен день пішком.

Вуйцьо мучилися на різанні грубезних кльців - дерев. То була дуже тяжка праця - тягнути пилою. Тим собі підірвали здоров'я. Окрім цього ще собі вирішили окрему хатинку побудувати, виключно для себе.

Ця знімка - фотографія правдиво представила вид перевтомленої людини.

Як уклалося нам наше життя? Було нас на Джонці 14 священників, сім безженних і сім одружених і тому, справді, було нам приємно влаштувати спільне співжиття. Були тут "представлені" три єпархії: Львівська, Станіславівська і Перемиська. Товариське життя було налажене на стільки, на скільки було можливо в тих обставинах. Одна неділя, одинокий день відпочинку, давала нагоду зустрічатися, обмінюватися думками, поглядами, враженнями.

Молодь наша як колись по селах, літніми вечорами співала, виспівувала переважно стрілецькі і партизанські пісні.

Приємно було відчувати один патріотичний дух. До деякої міри ми зажили в тайзі спокійніше, як вдома, де весь час проживали в напруженні, в великих небезпеках.

Але глуха, безкрая тайга, бездоріжжя, страшна комашня, комарі виснажували нас в літі, а в зимі морози і взагалі важка праця з сокирою в тайзі.

Всі ми священники були заангажовані в душпастирстві по мірі можливостей, бо не всі однаково мали вільний час.

В вужчому кружку священничих родин ми влаштовували по черзі, де хто проживав - мешкав, Богослуження в більших святах, спільні Святі - Вечері, іменини, Адорації на свято Пресв. Евхаристії. Шановна пані, Марія Сірецька, причинялася своїми віршами до сімейних урочистостей - іменин, а її батько о. Антін промовляв, складав побажання. Все те дуже скромно відбувалося, але духовно підтримувало.

Особливі взаємини ми мали саме з Вашими шановними батьками, Тому ми залишили собі в пам'яті дуже щире наше безпосереднє співжиття тим більше, що протягом двох років ми проживали разом в одній хаті, можна сказати, в одній кімнаті три родини. Це сталося на пропозицію і просьбу саме "вуйця" і "цьоці". Може тому, що ми нагадували їм своїх дітей, за якими так тужили, дуже, дуже, а нашого сина 3-х літнього мали за внучка. Особливо дуже любили обидвоє Панство мою дружину Наталю (1928 р. народження). Всі ми три сім'ї священничого походження, а "цьоця" через родину Соболтів була споріднена з моїм вуйком Мудраком, моєї рідної тітки чоловіком, що був хресним батьком Софії Паньківської.

Я був там рідким гостем, тільки на ніч вертався з далекої тайги.

У п-ва Котлярчуків було двоє дітей, трохи старших від нашого сина. Ми пізнали повністю доброту і велику скромність Ваших найдорожчих, жили в повній згоді і без конфліктів.

Кожного ранку, в робочих днях я з 'цьоцею' найскоріше будилися. Мав я таку працю, що мусів перший іти пішком у тайгу о 6-тій годині. Материнська ніжність і доброта мене благословляли в дорогу.

Залишалися на день в хаті, пі Зоня Котлярчук і моя Наталя, 'вуйцьо' ішли "дранку дерти", о. Кость К. працював в іншому "посьолку", тільки деколи приїжджав на неділю.

Вечорами 'цьоця' шила, дошивала вдома, моя Наталя вишивала, а 'вуйцьо' все щось в голос читав для всіх. Раділи трьома внуками, як своїми. В неділю, як був вільний в мене день, ділилися зі мною своїми есеями, новелами і мені було приємно, молодшому, помагати що до вживання модерніших слів, в граматиці, стилістиці.

Серед жорстокої дійсності були й добрі, приємні хвилини, коли поринали в споминах про минуле. Яюсь не опускала нас надія, що може ще усміхнеться нам доля і повернемося додому, але думали, що вже кораблем по морях, бо до моря від нас було недалеко 200 - 300 км.

Свого часу, в грудні 1950 року, в страшну, снігову завірюху нас були зібрали в один будинок, прочитали нам розпорядження влади, що ми повинні залишитися мешканцями краю цього назавжди і заставили підписатися, що на це годимося, на "вічне проживання". Така подія дуже нас пригнітила, а зокрема старших.

Тому і з часом ми застановлялися, чи справді не будувати собі окремо, свої власні хати так, що і вуйцьо і ми по двох роках справді були у своїх будинках.

Вуйцьо відчували поступово втрату здоров'я і сил і хотіли залишити, на всякий випадок, своїй дружині спокійне приміщення. Навіть казали до мене: "Ось туди будете мене виносити".

Зиму з 1953 на 1954 рік перезимували у своїх куточках, в недалекому сусідстві. П-во Котлярчуки залишилися в державній хаті, тій, що в ній ми два роки разом проживали. Під весну 1954 року тіточні сестри Наталі - Ганушевські, що проживали під Хабаровським, запропонували нам переїхати до них, тим більше, що вуйки старенькі в тому наполягали, бо не хотіли їх залишити самих без родини.

Ця справа швидко вирішилася. Влада дозволила на "з'єднання сімей" і ми на це погодилися.

Цим зажурилися дуже і цьоця і вуйцьо, та й взагалі все наше тайгове товариство, бо всі ми за ті роки були добре зжилися. "Чому цьоця задумала від нас від'їжджати?"

Повторяв часто засумований 'вуйцьо'.

В червні 1954 моя Наталя збиралася родити. Якраз 15-го червня у вівторок 'вуйцьо' сам попросив відпровадити Наталю в лікарню.

Я залишився вдома з шестилітнім сином, Фільком.

16-го, в середу, народився нам син Богдан.

В четвер і в п'ятницю я підходив під будинок, під віконце, знадвору, бо лежала недалеко коло вікна. В п'ятницю були теж обидвоє Ваші, також під вікном. Вікно було відчинене - було тепле літо. 'Вуйцьо' ще пожартували : "А чи так пчихає синочок, як 'цьоця' пчихає ?". Бо справді, в неї пчихання триває серією.

В суботу 19-го червня зустрівся з вуйцьом, як ішли з відвідин нашого знайомого лікаря зі Львова. Були, мабуть, пополудні в медичному пункті, приписали приймати інекції з понеділка.

І ось того дня сколихнула нас страшна вістка, що померли по дорозі з медпункту додому. Що за трагедія для бідної жінки !

Я відразу відвідав її. Мужньо трималася. Всі ми дуже співчували і підтримували.

21-го, у понеділок, був урочистий похорон, всі ми, священники, маніфестаційно брали участь. Похоронили біля приятеля о. Михайла Горечка, що помер 14-го січня 1953 року.

Нове переживання після похорону, щоб хтось не сказав про те Наталі. На щастя, всі, навіть у лікарні, зберегли таємницю. Була б дуже це пережила.

"Де вуйцьо ?" - питала Наталя. "Поїхав в район в лікарню, бо щось хворий", - відповідав я. 'Цьоця' вирішила, що прийде сама вже до нашої хати і все скаже. І справді, коли вже була Наталя в дома, прийшла відвідати після породів, спокійно розмовляла, аж пізніше в процесі розмови : "Цьоцю, вуйця вже нема", - сказала. Обидві жінки мужньо, стримано це сприйняли.

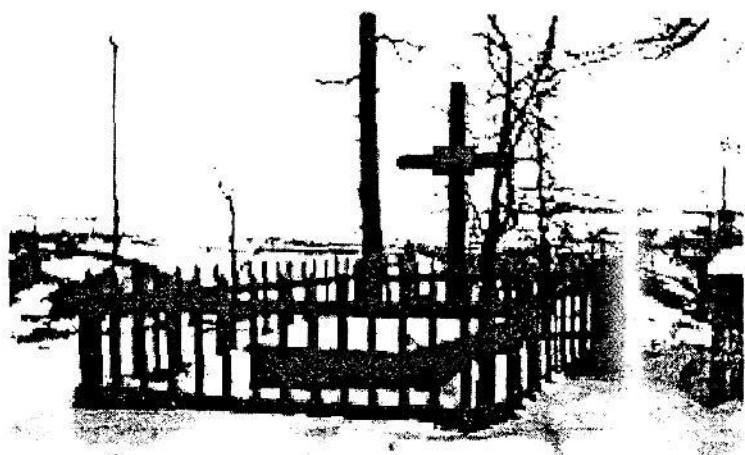
Похорон справді був дуже величавий, зробив сильне враження, навіть на чужинців. Решта часу, до нашого від'їзду, ми постійно були в контакт з 'цьоцею'. Сумно, дуже сумно було нам усім. Дві могилки дорогі наші вирости в далекій чужині, ще незабаром одна могила долучилася. Помер той лікар зі Львова, що про нього я згадав.

В першій половині липня ми вже виїжджали. Тяжко нам було залишати всіх дорогих, що з ними ділили долю в найтяжчих роках

Наближався час звільнення з заслання. Вашу маму найскоріше звільнили. Дуже теж переживали, що покинули дорогу могилу і що нема до кого їхати.

Мені цього року вже 75. Не легко мені про ті часи писати, але хай це буде виявлена вдячна пам'ять про Ваших найдорожчих.

Здоровлю Мирон

січень 1957

Могилу о. С. Венгріновича на заслання

З М І С Т

ВСТУП	3
МОЯ РІДНЯ	5
З ДИТЯЧИХ ЛІТ	11
ДУХ	15
МАТУРА	23
ГІПНОТИЗЕР	25
ЯК РОЗЦВІТАЄ САД ВЕСНОЮ	М Сірецька 34
ДЕННИК ІЗ ДИТЯЧИХ ЛІТ	35
ПАТЕНТ	44
ВЕРХАМИ ЧОРНОГОРИ	49
ЗАПЛАКАНІ ОЧІ	67
БАЖАННЯ	69
ДИСПУТА	72
НА ІМ'ЯНИНИ	79
В ГАРЯЧЦІ	87
НА СВЯТВЕЧІР	95
ПЕРШИЙ ПОЦІЛУНОК	107
ЛИСТ	о.Мирон Підлісецький 111
ЗМІСТ	119

НА ОБКЛАДИНЦІ - ВЕНГРИНОВИЧІ 1931 р.

стоять з ліва : о. Степан, Роман
сидять з ліва : Оля, М. Гординська,
о. Володимир і Влада.